

Investigating Effects of Cultural Activities of Rural Municipalities on Environmental Behaviors in the Villages of West Gilan (Set of rural areas of Tavalesh)

Sona Habibi¹, Sadegh Salehi^{2✉}

1. Ph. D of Sociology, the Tendency to Study Social issues in Iran, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
E-mail: kh-sona@hotmail.com
2. Professor of Environmental Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
✉ E-mail: s.salehi@umz.ac.ir

How to Cite: Habibi, S; Salehi, S. (2024). Investigating Effects of Cultural Activities of Rural Municipalities on Environmental Behaviors in the Villages of West Gilan (Set of rural areas of Tavalesh). *Geography and Development*, 22 (75), 107-138.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2024.46971.3588>

Received:

18 October 2023

Received in revised form:

12 January 2024

Accepted:

4 February 2024

Published online:

10 June 2024

Keywords:

Environmental culturalization, Rural municipality, Qualitative content analysis, Villages of the west of Gilan.

ABSTRACT

This qualitative research has been conducted with the purpose of investigating the environmental culturalization activities of the residents in set of Tavalesh villages in the west of Gilan. The study population includes 43 villagers who were selected by purposive sampling method and were subjected to semi-structured interviews. Data were analyzed based on directed deductive qualitative content analysis. The credibility of the findings of this research was obtained by two methods of selective credibility and credibility evaluation by communication method. Based on the concept of "Environmental Culturalization" as a modified concept extracted from Inglehart's theory of material/post-material values, 6 categories, 8 subcategories and 10 codes were extracted and analyzed. The findings showed that the main activities of rural municipalities were focused on waste management and limited training on waste separation from the source. The environmental activities of the rural municipalities are limited and temporary and their participation is a type of showoff and symbolic. In addition, in this area, the participation of the villagers has also been insignificant. In fact, the results indicate that rural municipalities, as executive management at the village level, has not been successful in the environmental culturalization of the villagers. The theoretical proposition resulting from the sum of the findings of this study is compiled as follows: "In rural areas, a set of socio-structural barriers; that is, organizational, economic-infrastructure and cognitive-cultural along with the geographical location of the villages are known as the major challenges of the rural municipality institution to promote the culture of environmental protection."

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

1. Introduction

The natural environment of the villages of Gilan, as one of the most important natural environments in the north of Iran seems reached in a critical situation. The destructive situation of the ecosystem in these areas is affected by a set of factors that arise from the special social conditions of this rural society, of which management factors are one of them. The fact is that the protection or degradation of natural resources is directly related to human behavior and this is a reflection of the behavioral culture of the society. Therefore, changing the behavioral culture

or, more precisely, the culture of society's actions towards the environment is necessary. Culturalization is considered one of the most important pillars of natural environment sustainability. In this context, the role of management factors in the promotion or decline of environmental behavior can be determinative. In the villages of Iran, at present, rural municipality is one of the main structures of modern rural management, which play an influential role in improving the natural environment, including promoting cultural patterns of protective behavior. One of the reasons for the environmental degradation of villages is due to the situation, conditions and challenges of the local management of the rural municipality organization. The purpose of this research is to investigate the environmental culturalization activities of the rural municipality organization and the obstacles it faces in this field. Therefore, this general question is raised, what are the effects of rural municipality's environmental culturalization activities at the level of the investigated society? Is Rural Municipality successful in environmental culturalization of villagers? What obstacles, challenges and limitations does Rural Municipality face in the field of environmental culturalization of villagers?

2. Methods and Material

The method of this research is qualitative and of the directed deductive type, based on which, the modified concept "Environmental Culturalization" derived from the concept of culture underlying Inglehart's theory of material/post-material values is considered as the conceptual framework of this research. This research was done in the rural areas of Talesh, Rezvanshahr and Masal located in the west of Gilan province. The study population of this research includes 43 villagers and experts. According to the nature of this qualitative research, the sampling method was non-probability and purposeful sampling. The criterion of sampling volume was theoretical saturation. Semi-structured interview was the data collection tool. The interviews took place in the spring and summer of 2021. Qualitative content analysis was used to analyze the data. The analysis process took place during the description of codes and categories and subcategories related to each one. The credibility of the findings of the present research was obtained by two methods of selective credibility and credibility evaluation by communication method.

3. Results and Discussion

The findings, in addition to showing the practical actions of the rural municipality organization in the field of natural and physical environment in order to improve the environmental condition of the researched villages, also point to the challenges facing the said organization in order to create cultural contexts for environmental protection among the villagers. According to Inglehart's theory, agents at the social-local level have the opportunities to create and promote behavioral culture patterns of environmental protection, but based on the findings, in the reality of rural society, it was observed that this management sub-organization faces structural, occupational and executive limitations. The results of this survey showed that the field of activity of rural municipality is focused on waste management, education is limited to the separation of waste from the source, and the participation of villagers in this field was also insignificant. Rural Municipality, as a local management institution at the village level, has not been successful in developing environmental culture of villagers due to structural and management challenges. The limited activities of Rural Municipality have not necessarily led to Environmental Culturalization, because in this local organization, centralization of duties in the form of bureaucracy and duties description is evident. The entry of this organization has raised the expectations of the villagers to see that it is the government that should enter to solve any problem. Because the resources are at the hand of the government and so on. This shows the distrust and lack of collective spirit of participation to preserve nature among the villagers.

4. Conclusion

In general, the results of this reesearch indicate that in the studied rural areas, the Rural Municipalities has not been successful in the field of Environmental Culturalization of the villagers. As a result, the theoretical

proposition resulting from the sum of these findings is compiled as follows: "In rural areas, a set of socio-structural barriers; Organizational, economic-infrastructure and cognitive-cultural along with the geographical location of the villages are known as the major challenges of the rural municipality institution to promote the culture of environmental protection. Therefore, at the level of local management, the lack of an integrated and sustainable management system in the field of promoting the behavioral culture of environmental protection is a social issue.

Keywords: Environmental culturalization, Rural municipality, Qualitative content analysis, Villages of the west of Gilan.

5. References

- Abbaszadeh, Mohammad (2012). Validity and reliability in qualitative researches. *Applied Sociology*. Vol. 23, No 1, 19-34. (In Persian).
[Doi: 20.1001.1.20085745.1391.23.1.2.5](https://doi.org/10.1001.1.20085745.1391.23.1.2.5)
- Abul-Maali, Kh (2012). *Qualitative research from theory to practice*. Tehran: Alam Publishing. (in Persian).
<https://www.gisoom.com/book/1824531>
- Adel Mehraban, Marziye (2016). *A review on qualitative content analysis and its application in research*. Isfahan: Isfahan University of Medical Sciences Publishing. (in Persian).
<https://www.gisoom.com/book/11221280>
- AGENDA 21 (1992). *United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 1992. United Nations Sustainable Development*.
<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
- Akbarpour, Mohammad; Amiri, Amir and Azimi, Somayyeh (2022). *Analysis of Rural Waste Management Using Analysis of PLS Structural Model (Case Study :MahidashtVillage,Kermanshah)*. *Rural Development Strategies*. Vol. 9, No. 1, 123-140. (In Persian).
<https://doi.org/10.22048/rdsj.2022.282453.1933>
- Alpenberg, J. and Wnuk-Pel, T (2022). *Environmental performance measurement in a Swedish municipality Motives and stages*. *Journal of Cleaner Production*, 370(3): 133502, 1-11.
[DOI:10.1016/j.jclepro.2022.133502](https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133502)
- Anand, S.V (2013). *Global Environmental Issues*. *Open Access Scientific Reports*, 2(2): 1-9.
<http://dx.doi.org/10.4172/scientificreports.632>
- Ataei, Siavash; Afrakhteh, Hassan and Tavakoli Kojani, Hossein (2021). *The position of modern rural management in economic and social developments in rural areas (Case study: Kahrizak district)*.*Rural Development Strategies*.Vol. 4, No. 7, 415-431. (In Persian).
<https://doi.org/10.22048/rdsj.2021.264673.1902>
- Azkiya, Mostafa; Ahmadresh, Rashid. and Partazian, Kambiz (2017). *Qualitative research methods from theory to practice*. Tehran: Aghat Publishing.(In Persian).
[https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-\(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84\) 31290](https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84) 31290)
- Babbie, Earl R (2017). *The practice of social research*, translated by Reza Fazel, first volume, twelfth edition, Tehran, Keihan Publications. (In Persian).
<https://www.gisoom.com/book/11249293/>
- Barghi, Hamid; Shayan, Mohsen; Jalai, Akram and Rashidi, Saida (2018). *Evaluation of the role of rural municipalities in the process of sustainable rural development (case study: Gulab village of Kashan)*, *Geographic Notion*, Vol. 10, No. 19, 103-123.(In Persian).
https://geonot.znu.ac.ir/article_33612_8bb9fda39a5a1e02024591b5716038bb.pdf

- Bay, Maryam (2021). The role of rural management in development with an emphasis on the role of rural municipalities, *Journal of Geographical New Studies, Architecture and Urbanism*, Vol 3. No 28, 39-61. (In Persian).
<http://dl.pantajournals.ir/uploads/pdf/202124112317497.pdf>
- Blaikie, Norman (2017). *Designing social research: the logic of anticipation*, translated by Hassan Chavoshian, 12th edition, Tehran, Ney Publishing. (In Persian).
<https://www.gisoom.com/book/11222073>
- Clayton, D.B. and Bass, S (2002). *Sustainable Development Strategies: A Resource Book*. Organisation for Economic Cooperation and Development, Paris and United Nations Development Programme, New York, Earthscan Publications Ltd.
<http://ir.harambeeuniversity.edu.et/bitstream/handle/123456789/639/Sustainable%20Development%20Strategies.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Constitution, organization and organization of rural municipalities (2001). Islamic Parliament Research Center. (In Persian).
https://rc.majlis.ir/fa/law/print_version/121720
- Delavar, Ali (2010). Qualitative Methodology, *Journal of Strategy* Vol.18, No 54, 307-329. (In Persian).
https://rahbord.csr.ir/article_124370_8ab6388f56116443e1b7ecba8035b5dd.pdf
- Flick, Uwe (2020). *An introduction to qualitative research*. Translated by Jalili, H., Tehran: Ney Publishing. (in Persian).
<https://nashreney.com/product/%D8%AF%D8%B1%D8%A2%D9%85%D8%AF%DB%8C-%D8%A8%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D9%82%DB%8C%D9%82-%DA%A9%DB%8C%D9%81%DB%8C/>
- Ghanbari, Sirous and Naderianfar, Mahdi (2018). Assessing the Performance of Farmers in Environmental Sustainability of Villages Case Study: (Central Part of Nimroz Township). *Geography and Environmental Sustainability*. Vol. 8, No 27, 31-45. (In Persian).
https://ges.razi.ac.ir/article_916_7673cd723fc6277e47c1ca3c82ebe776.pdf
- Ghorbani, Masoumeh; Darban Astane, Alireaza and Rezvani, mohammad reza (2023). A systematic review of the explanation of the integrated framework of local management in peri-urban villages (years 2000 to 2022). *journal of Rural researche*. Available Online from 29 June 2023. (In Persian).
[Doi: 10.22059/jrur.2023.92920](https://doi.org/10.22059/jrur.2023.92920)
- Habibi, Sona and Salehi, Sadegh (2021). Explanation of Environmentalism and Modified Model of Post-Metamaterial Values theory. *Sociological Review*, 27(2), 225-253. (In Persian).
[Doi: 10.22059/jsr.2021.81424](https://doi.org/10.22059/jsr.2021.81424)
- Habibi, Sona and Salehi, Sadegh (2021). Understanding environmental concerns and contexts: Application of grounded theory in rural areas of the West of Gilan. *Sustainable Development of Geographical Environment*, 3(4):73-86.(In Persian).
[Doi: 10.52547/SDGE.3.4.73](https://doi.org/10.52547/SDGE.3.4.73)
- Habibi, Sona and Salehi, S (2023). Obstacles to the sustainability of the rural environment with emphasis on economic contexts in Tavalesh villages. *Space economy and rural development*, 11(4): 47-76.(In Persian).
[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.3.2](https://doi.org/10.1001.1.23222131.1401.11.42.3.2)
- Habibi, Sona, and Salehi, Sadegh (2023). Villagers and Environmental Behaviors (A Qualitative Study on the Environmental Socialization Situation in the Villages of West Gilan) (In Persian). *Journal of Rural Research*, 14(2), 264-285. (In Persian).
[http://dx.doi.org/ 10.22059/jrur.2023.92916](https://dx.doi.org/10.22059/jrur.2023.92916)
- Hasani, Mohammad and Vojdani, Fateme (2018). Qualitative content analysis of elementary school social studies books from the perspective of moral education. *Islamic Education*, 12(25): 29-54. (in Persian).
[Doi: 10.30471/edu.2017.1344](https://doi.org/10.30471/edu.2017.1344)

Imani Jajermi, Hossein and Abdullahi, Majid (2009). A review of rural management developments in Iran from constitutionalism to the present, *Rahbord Journal*. Vol 18. No 52, 221-244. (In Persian).

<https://www.magiran.com/paper/690176>

Inglehart, R (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

[https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009)

Inglehart, R (2000). *Globalization and Postmodern Values*. *The Washington Quarterly*, 23,215-228.

<https://www.uv.es/~genomica/spa/inves/Inglehart.pdf>

Inglehart, R (2002). *Culture and democracy*. Translated by Ali Mortazavian. *Arganon*, (20), 93-116 (In Persian).

<https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/number/514>

Inglehart, R., and Welzel, Ch (2015). *Modernization, cultural change, and democracy*. Translated by Ahmadi, y., Tehran: Kavir Publishing(In Persian).

<https://www.gisoom.com/book/11120817/>

Inglehart, R (2017). *Culture shift in advanced industrial society*. Translated by Maryam Veter, Tehran: Kavir Publishing. (In Persian).

<https://www.gisoom.com/book/11279290/>

Inglehart, R.F.; Ponarin, E. and Inglehart, R.C (2017). *Cultural Change, Slow and Fast: The Distinctive Trajectory of Norms Governing Gender Equality and Sexual Orientation*, *Social Forces*, Vol. 95, No.4, 1313-1340.

DOI:10.1093/sf/sox008

Kabiri, Afshar and Valaei, Mohammad (2018). *Analyzing the Challenges of Modern Rural Management: A Case Study of Villages in Miyandoab County of Iran*. *village and development*. Vol. 22, No 3, 69-94. (In Persian).

Doi: 10.30490/rvt.2020.262968.1009

Krajhanzl, J (2010). *Environmental and Pro-environmental behaviors*. In *School and Health, Health Education: International Experiences*. Publisher: Masarykova univerzita, MSD. BrnoEditors:Evžen Řehulka,21,251-274.

https://www.researchgate.net/publication/265508352_Environmental_and_Pro-environmental_Behavior

Management and Planning Organization of Gilan Province, Deputy of Statistics and Information, *Statistics of 2017*. Table 6-2-Population of inhabited settlements according to the classification of population and city based on the general population and housing census of 2015. (In Persian).

<https://sdimpogl.ir/%D8%A2%D9%85%D9%80%D8%A7%D8%B1%D9%86%D9%80%D8%A7%D9%85%D9%87-%D8%B3%D8%A7%D9%84-1397/>

<https://sdb.mpogl.ir/statistic/public?id=5da835f309e7b32a97776a72>

Management and Planning Organization of Gilan Province, Deputy of Statistics and Information, *Map and Spatial Information and Gilan Province*. Access Date 2024/07/05 (In Persian).

<https://sdimpogl.ir/%d9%86%d9%82%d8%b4%d9%87-%da%af%db%8c%d9%84%d8%a7%d9%86/>

Mirmohammad Tabar, S.A.; Khorasani, M.M.; Noghani M. and Tosi, A (2018). *The Effect of Social learning on Environmental Destructive Behaviors in Farmers with Emphasis on the Role of Extension Training*. *Agricultural Extension and Education Research*, Vol. 10, No 4, 69-78. (in Persian).

https://jaeer.srbiau.ac.ir/article_11677_a43114b1631c77751870e74a62fd9863.pdf

Mohseni Tabrizi, A. and Salimi, A (2012). *Deductive Qualitative Content Analysis and the Usage of Islamic Doctrines in Social Sciences*. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 18(72), 135-159(In Persian).

<https://ensani.ir/file/download/article/20140201152225-9897-90.pdf>

Moradi, Khadijeh and Agahi, Hossein (2014). *Investigating Rual Management Challenges by Using Qualitative Approach of Grounded Theory*. *Geography and Development*. Vol. 12, No 34, 167-181. (in Persian).

Doi: 10.22111/gdij.2014.1440

Moshfeghnejadi, Enaiat; Hekmatiasl, Afshin and baharloie, Moohamad Sadegh (2020). *Analysis of rural performance in order to improve the environmental quality of villagers (Case study: South Sarrud village)*. *Geographical Engineering of Territory*. Vol. 4, No 7, 69-56. (in Persian).

doi: JGET-2001-1145(R1)

- Naderi Mehdi, Karim (2015). Analyzing of barrier factors of new approach of rural management in Hamedan province, *Journal of Rural Research*. Vol. 6, No 1, 187-208. (in Persian).
[Doi: 10.22059/jrur.2015.54237](https://doi.org/10.22059/jrur.2015.54237)
- Nasiri Lakeh., M.; Molaei Hashjin N, and Pourramzan, E (2021). The role of rural management in socio-economic development of villages in the central region of Guilan Province. *Space Economy & Rural Development*. Vol. 10 , No 1, 91-110. (in Persian).
[DOR: 20.1001.1.23222131.1400.10.35.4.2](https://doi.org/10.1001.1.23222131.1400.10.35.4.2)
- Panya, N; Poboon, Ch.; Phoochinda, W. and Teungfung, R (2018). The performance of the environmental management of local governments in Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39: 33-41.
<https://doi.org/10.1016/j.kjss.2017.03.001>
- Pirbadaghi, Fatemeh (2008). Quantitative and qualitative content analysis, research message. Vol. 9. No, 101. 27-30. (In Persian).
<https://sid.ir/paper/483643/fa>
- Poria, Y.; Reichel, A. and Brandt, Y (2011). Dimensions of Hotel Experience of People With Disabilities: An Exploratory Study. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23(5): 571-591.
[DOI:10.1108/09596111111143340](https://doi.org/10.1108/09596111111143340)
- Salehi, Sadegh; Habibi, Sona; Rezaei, Ahmad and Firozjayan, Ali Asghar (2021). An Analysis of Socio-Cultural Context of Environmental Issues: Applying Grounded Theory (Case Study: Rural Areas of Tavalesh). *Rural Research*, Vol. 12, No 3, 536- 551. (in Persian).
[http://dx.doi.org/ 10.22059/jrur.2021.318572.1613.](https://dx.doi.org/10.22059/jrur.2021.318572.1613)
- Shaukti Amegan, Mohammad and Savari, Muslim (2020). Investigating the Challenges of Rural Managers (Dehyaries) in Rural Modern Management (Case Study: Osku County in East Azarbaijan province), *Urban management*. No.58. 113-130. (In Persian).
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1690090>
- Shiri, tahmures and Azimi, neda (2012). A comparative study of qualitative content analysis and hermeneutics. *Journal of Sociology Studies*. Vol. 4, No 15, 79-99. (In Persian).
<http://www.sid.ir/paper/222671/fa>
- Silva, B.E.; Azevedo-Ramos, C. and Farias, H.A (2021). Municipal environmental management and regional conservation in eastern Amazon: perceived performance by public agents in the Pará state, Brazil. *Sustainability in Debate - Brasília*, 12(3): 254-268.
[doi:10.18472/SustDeb.v12n1.2021.39267](https://doi.org/10.18472/SustDeb.v12n1.2021.39267)
- Silva, B.E.; Azevedo-Ramos, C. and Farias, H.A (2019). The impact of decentralization policies: the environmental performance applied to municipalities of the Amazon. *Desenvolv. Meio Ambiente*, V.51,202-223.
[DOI:10.5380/dma.v51i0.61705](https://doi.org/10.5380/dma.v51i0.61705)
- United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, 1-35.
https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Resolution_A_RES_70_1_EN.pdf

بررسی تأثیر فعالیت‌های فرهنگی دهیاری‌ها بر رفتارهای محیط‌زیستی در روستاهای غرب گیلان (مجموعه آبادی‌های طوالش)

سونا حبیبی^۱، دکتر صادق صالحی^{۲*}

مقاله پژوهشی

چکیده

امروزه، بنیادی‌ترین عامل در پیدایش محیط‌زیست‌گرایی، نهادینه‌کردن فرهنگ حفاظتی است. این مهم برعهده سازمان‌هایی است که در سطح محلی از جمله مدیریتی ایجاد شده‌اند. دهیاری یکی از کارگزاران فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی است که نقشی اثرگذار در حفظ پایداری محیط‌زیست روستایی برعهده دارد. این پژوهش کیفی، با هدف بررسی فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری‌ها در مجموعه روستاهای طوالش در غرب گیلان انجام شده است. جامعه مطالعاتی شامل ۴۳ نفر از روستاییان است که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و مورد مصاحبه نیمه‌ساخت یافته قرار گرفتند. داده‌ها براساس تحلیل محتوای کیفی قیاسی جهت‌دار، تحلیل شدند. اعتبار یافته‌های این تحقیق به دو شیوه باورپذیرکردن گزینشی و ارزیابی اعتبار به روش ارتباطی حاصل شد. براساس مفهوم «فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی» به‌عنوان مفهوم تعدیل‌یافته مبتنی بر نظریه ارزش‌های مادی/فرامادی اینگلهارت، ۶ مقوله، ۸ زیرمقوله و ۱۰ کد استخراج و تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد که عمده فعالیت‌های دهیاری‌ها متمرکز بر مدیریت پسماند و آموزش محدود تفکیک زباله از مبدأ بوده است. فعالیت‌های محیط‌زیستی دهیاری‌ها، محدود و مقطعی و مشارکت آن‌ها، شعاری و نمادین است. ضمن اینکه در این حیطه، مشارکت روستاییان نیز ناچیز بوده است. در واقع، نتایج حاکی از آن است که دهیاری‌ها به‌عنوان مدیریت اجرایی در سطح روستاها، در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان موفق نبوده است. گزاره نظری مجموع یافته‌های این بررسی بدین صورت تدوین شده است: «در نواحی روستایی، مجموعه موانع اجتماعی-ساختاری؛ یعنی سازمانی، اقتصادی-زیربنایی و شناختی-فرهنگی به انضمام موقعیت جغرافیایی روستاها به‌عنوان چالش‌های عمده نهاد دهیاری برای ارتقای فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست شناخته می‌شوند. در سطح مدیریت محلی، فقدان نظام مدیریتی یکپارچه و پایدار در عرصه ارتقای فرهنگ رفتاری حفاظت از محیط‌زیست، امری اجتماعی است.»

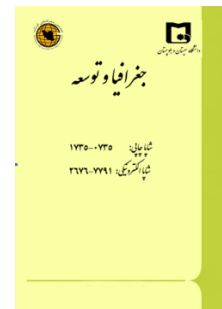
جغرافیا و توسعه، شماره ۷۵، تابستان ۱۴۰۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۲۶

تاریخ بازنگری داور: ۱۴۰۲/۱۰/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵

صفحات: ۱۰۷-۱۳۸

واژه‌های کلیدی:

فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی، دهیاری، تحلیل محتوای کیفی، روستاهای غرب گیلان.

مقدمه

امروزه، جوامع بشری با مشکلات محیط‌زیستی عدیده‌ای مواجه‌اند که عمدتاً نتیجه فعالیت‌های انسانی است. در این زمینه، «اهمیت مدیریت محیط‌زیست طبیعی» (Anand, 2013: 1) توجه ویژه سازمان‌های مختلف (Clayton & Bass, 2002: 24) را در قالب ارائه چارچوب‌ها، اقدامات و همکاری‌هایی در سطح بین‌المللی به دنبال داشته که بیانگر اهمیت و کارکرد عوامل محیط‌زیستی هستند. در همین راستا، یکی از اهداف توسعه پایدار سازمان ملل تا سال ۲۰۳۰ دستیابی به مدیریت پایدار و استفاده کارآمد از منابع طبیعی (United Nations, 2015: 22) است که تحقق آن، نیازمند برنامه‌های مدیریتی مطلوب در سطوح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی و مدیریت بهینه و کارآمد منابع و اقدامات لازم از سوی سازمان‌های متولی و مسئول، هم در سطح جهانی و هم در سطح ملی-محلی است که عمدتاً بر تغییر رفتاری در قبال محیط‌زیست متمرکز هستند. غالباً، راهکارها در سطح جهانی تدوین و ابلاغ

۱. دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی، گرایش بررسی مسائل اجتماعی ایران، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

kh-sona@hotmail.com

۲. استاد گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول)

s.salehi@umz.ac.ir

می‌شود؛ ولی این کشورها هستند که بایستی آن را در سطح ملی اجرا کنند. به‌ویژه اینکه حفاظت از منابع محیط‌زیست طبیعی در سطح محلی، گامی اثرگذار به سوی اهداف پایداری در سطح ملی است. علاوه بر این، پایداری محیط‌زیست مستلزم مشارکت گسترده جوامع در مدیریت پایدار و حفاظت از منابع طبیعی محلی به‌منظور افزایش ظرفیت تولیدی آن‌ها (Agenda 21, 1992: 14) نیز است؛ به‌ویژه جوامع روستایی که با برخورداری از و دسترسی به منابع طبیعی متنوع، عمدتاً به‌طور مستقیم از این منابع بهره‌مند هستند. در واقع، پایداری منابع طبیعی روستایی، تضمینی برای معیشت پایدار این جامعه است.

ایران از نظر تنوع محیط‌زیستی و منابع طبیعی، کشوری منحصر به فرد است؛ اما در سطح ملی با چالش‌های محیط‌زیستی متعددی مواجه است؛ برای نمونه، روستاهای شمال ایران که تجلی طبیعت در آن‌ها متنوع است و دسترسی به انواع منابع طبیعی از بارزترین مشخصه‌های این نواحی است؛ بنابراین، پایداری روستاها به حفظ و پایداری طبیعت آن نیز وابسته است؛ به‌عبارت‌دقیق‌تر، معیشت جامعه روستایی به‌شدت به منابع طبیعی موجود در آن وابسته است. در این میان، محیط طبیعی روستاهای گیلان به‌عنوان یکی از محیط‌های طبیعی بسیار مهم در شمال، با چالش‌های متعددی روبه‌روست که به نوعی می‌توان گفت در وضعیت بحرانی به‌سرمی‌برند (حبیبی و صالحی، ۱۴۰۰: ۷۳). وضعیت مخرب زیست‌بوم این مناطق متأثر از مجموعه عواملی است که برخاسته از شرایط خاص اجتماعی این جامعه روستایی است (صالحی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۳۹) که عوامل مدیریتی یکی از آن‌هاست (حبیبی و صالحی، ۱۴۰۱: ۴۷). واقعیت این است که حفاظت یا تخریب منابع طبیعی، ارتباط مستقیمی با رفتارهای انسانی دارد و این امر، بازتابی از فرهنگ رفتاری جامعه است. تغییر فرهنگ رفتاری یا به‌عبارت‌دقیق‌تر، فرهنگ کنشی جامعه نسبت به محیط‌زیست امری الزامی است. فرهنگ‌سازی یکی از مهم‌ترین ارکان پایداری محیط‌زیست طبیعی محسوب می‌شود. ایجاد بستر فرهنگی مناسب و ارائه آموزه‌های فرهنگی، بعدی از اجتماعی‌شدن مردم در جهت همزیستی مسالمت‌آمیز با طبیعت است. در این زمینه نقش عوامل مدیریتی در ارتقا یا افول نوع رفتار محیط‌زیستی می‌تواند تعیین‌کننده باشد؛ اما اغلب، مدیریت نادرست در سطوح مختلف سازمان‌های مسئول، پایداری آن را با تهدیدی جدی مواجه ساخته است.

در کشور ما حیطة مدیریت محیط‌زیست، بیشتر در رده سازمانی کلان تدوین و ابلاغ می‌شود؛ یعنی در سطح ملی دو سازمان حفاظت محیط‌زیست و سازمان منابع طبیعی و آب‌خیزداری کشور بر نگهداری و حفظ منابع طبیعی متمرکز هستند. این سازمان‌های مسئول و مقررات اجرایی آن، وظایف حفاظتی را در چارچوب قوانین نظارتی و رویه‌های اجرایی برعهده دارند. اداره‌های این سازمان‌ها نیز در سطح استان‌ها و شهرستان‌ها پراکنده‌اند که از طریق خرده‌سازمان‌های دیگر بر نحوه بهره‌برداری عمومی از منابع طبیعی و فعالیت‌های محیط‌زیستی مدیریت و نظارت دارند. علاوه بر این، خرده‌سازمان‌هایی نیز در سطح محلی در روستاها ایجاد شده‌اند که با توجه به تمرکز بر مسائل روستایی نقش بسزایی در این زمینه دارند. این خرده‌سازمان‌ها ابزار فرهنگ‌سازی نیز هستند که اقدامات و فعالیت‌های محیط‌زیستی آن‌ها در این حیطة قابل توجه است.

در حال حاضر در روستاهای ایران، ساختار اصلی مدیریت نوین روستایی، از دو سازمان شورای روستایی و دهیاری تشکیل شده است که علاوه بر اینکه نقش بسزایی در ساماندهی امور عمومی روستا دارند، نقش تأثیرگذاری در بهسازی محیط طبیعی و ترویج الگوهای فرهنگ رفتار حفاظتی نیز برعهده دارند. در این میان، دهیاری به‌عنوان نهاد اجرایی که دارای استقلال حقوقی و مالی است (عطایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۱۶)، نقش پررنگی ایفا می‌کند. در

سال ۱۳۷۷ قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور به تصویب رسید و به وزارت کشور اجازه داده شد تا به منظور اداره امور روستاها و توسعه پایدار روستایی، نهاد عمومی غیردولتی به نام «دهیاری» را با توجه به ویژگی‌هایی محل و با درخواست اهالی به صورت خودکفا با شخصیت حقوقی مستقل در روستاهای بالای ۲۰ خانوار در کشور تأسیس کند. با تصویب اساسنامه دهیاری‌ها توسط هیئت وزیران در سال ۱۳۸۰، زمینه برای تأسیس آن‌ها فراهم شد (اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها، ۱۳۸۰). بدین ترتیب، عملاً مسئولیت اجرایی مدیریت روستایی برعهده مقامی با عنوان «دهیار» گذاشته شد که از سوی شورا برای مدت ۴ سال انتخاب می‌شود (ایمانی جاجرمی و عبداللهی، ۱۳۸۱: ۲۳۹). دهیاران به عنوان کنشگران اصلی مدیریت اجرایی در عرصه مدیریت مطلوب منابع محیط‌زیستی در روستاهای حوزه استحفاظی خود، قادرند با ایجاد و ارتقای رفتارهای حفاظتی در میان روستاییان نقش اساسی را برعهده داشته باشند.

مدیریت جامع منابع طبیعی در مناطق روستایی یکی از مباحث مهم در حوزه مدیریت محلی است. پایداری روستا به عنوان یک واحد یکپارچه تولیدی، اجتماعی و طبیعی امری حیاتی است؛ بنابراین در تحلیل مسائل محیط‌زیستی روستاها، توجه به ساختار مدیریت محلی نیز امری مهم است؛ زیرا خرده‌سازمان‌های مدیریتی-محلی، کارگزاران فرهنگ‌سازی به شمار می‌آیند. علاوه بر این، یکی از بخش‌های مهم محیط روستایی، حوزه محیط‌زیست است. محیط طبیعی جامعه روستایی، نه یک طبیعت حاشیه‌ای بلکه یکی از مهم‌ترین منابع طبیعی کشور است که حفاظت از آن بسیار ضروری است. در این راستا، با توجه به نقش مدیریت روستایی در توسعه پایدار محیط‌زیست روستایی و با توجه به تمرکز این تحقیق که نواحی روستایی است، یکی از دلایل تخریب محیط‌زیست روستاها، به وضعیت، شرایط و چالش‌های مدیریت محلی سازمان دهیاری برمی‌گردد. هرچند این سازمان محلی می‌تواند در ارتقای رفتارها و فرهنگ حفاظتی نیز نقش مؤثری داشته باشد. در این میان، با توجه به اینکه براساس ماده ۱۰ وظایف دهیار، بهبود وضع محیط‌زیستی روستا، همکاری در شناخت کمبودهای بهداشتی، فرهنگی و آموزشی روستا و تهیه پیشنهادهای اصلاحی، همکاری مؤثر در جهت حفظ و نگهداری منابع طبیعی حریم روستا، فراهم کردن زمینه‌های آموزشی و بهداشتی و ... بخشی از شرح وظایف دهیاری‌هاست (اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها، ۱۳۸۰)، خصوصیات ساختاری مدیریت محلی این نهاد می‌تواند در حفظ محیط‌زیست روستا و فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستایی امری مهم تلقی شود. هدف این تحقیق، بررسی فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی سازمان دهیاری و موانع پیش‌روی آن در این زمینه است؛ بنابراین، این سؤالات کلی مطرح است: در سطح جامعه مورد بررسی، اثرات فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری چیست؟ آیا دهیاری در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان موفق است؟ دهیاری در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان با چه موانع، چالش‌ها و محدودیت‌هایی مواجه است؟

پیشینه پژوهش

مطالعات بسیاری با تمرکز بر ارزیابی عملکرد مدیریت دهیاری انجام شده است که برای مثال می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: قربانی و همکاران (۱۴۰۲) در یک پژوهش بنیادی مبتنی بر رویکرد مرور نظام‌مند ادبیات مرتبط با مؤلفه‌های مدیریت محلی روستاهای پیراشهری در بازه زمانی ده‌ساله، نشان دادند در حوزه مدیریت محلی، یکپارچگی یک اصل شناخته می‌شود که باید در حوزه‌های اجرایی، ساختاری، قوانین و منابع مالی پایداری و سیاست‌گذاری مورد توجه قرار گیرد. نتایج تحقیق توصیفی-تحلیلی اکبریور و همکاران (۱۴۰۱) در مدیریت پسماند

مناطق روستایی دهستان ماهیدشت، مبین وجود ارتباط بین متغیرهای توجه و آگاهی مسئولان و مدیران محلی و اثر مستقیم آن بر وجود و یا نبود امکانات و تأسیسات لازم برای جمع‌آوری و دفن بهداشتی پسماند است که این امر سبب عدم مشارکت جوامع محلی و در نهایت انباشت غیربهداشتی پسماندها و وضعیت نامناسب آن شده است. نتایج پژوهش توصیفی-تحلیلی نصیری‌لاکه و همکاران (۱۴۰۰) در بررسی نظام مدیریت روستایی در ناحیه مرکزی گیلان نشان داد، بودجه سالانه دهیاری، صدور پروانه کسب، تأثیر بهبود مدیریت نوین بر توسعه اقتصادی روستا، انواع بیمه‌های روستایی، تهیه طرح‌ها و پیشنهادهای اصلاحی و نیز شناخت کمبودهای اجتماعی و ارائه طرح، فراهم کردن امکانات فرهنگی، آموزشی و تهیه طرح، اهمیت بالا و تأثیرگذاری بیشتری دارند. مطالعه مشفق‌نژادی و همکاران (۱۳۹۹) به روش توصیفی تحلیلی و اکتشافی نشان داد که پایین بودن سطح سواد دهیاران، ناآشنایی روستاییان با وظایف خود و دهیاران، نبود سیستم نظارتی و ارزشیابی و طایفه‌ای بودن انتخاب دهیار از مهم‌ترین عوامل عدم موفقیت دهیاران دهستان سررود جنوبی شهرستان بویراحمد در زمینه مدیریت فضای سبز روستایی است. تحقیق توصیفی-تحلیلی بای (۱۳۹۹) نشان داد که دهیاری‌ها نقش چندانی در توسعه شرایط اقتصادی و محیط‌زیستی روستاهای بخش مرکزی شهرستان رامیان نداشته است. نتایج پیمایش شوکتی‌آقمقانی و سواری (۱۳۹۹) حاکی از آن بود که مسائل اقتصادی-حمایتی، مدیریتی، زیرساختی، حقوقی، آموزشی و تخصصی و اجتماعی از مهم‌ترین چالش‌های دهیاران در مدیریت نوین روستایی شهرستان اسکو در آذربایجان شرقی است؛ یافته‌های پژوهش ترکیبی کبیری و ولائی (۱۳۹۸) نشان داد که عدم امنیت شغلی، ضعف انگیزشی، عدم توانمندی فردی، ضعف سازمانی، مشکلات و ضعف‌های مقرراتی، ضعف مالی، عدم درآمدزایی، نگرش منفی مردم از مهم‌ترین چالش‌های دهیاران در مدیریت نوین روستایی در شهرستان میاندوآب است. قنبری و نادریان‌فر (۱۳۹۷) در پژوهشی اسنادی-کمی نشان دادند که سطح سواد دهیاران، ناآگاهی و نبود آموزش کافی آنان در مقابله با ناپایداری محیطی، نبود بودجه لازم و فقر روستاییان از دلایل عملکرد ضعیف پایداری محیطی دهیاران در روستاهای بخش مرکزی شهرستان نیمروز است. برقی و همکاران (۱۳۹۷) به روش توصیفی-تحلیلی دریافتند که مشارکت‌ندادن مردم در برنامه‌های عمرانی و زیربنایی، نداشتن قدرت اجرایی، مشکلات مالی، نداشتن تخصص لازم در زمینه برنامه‌ریزی روستایی، نبود نیروی انسانی کافی، همکاری نکردن دیگران و آشنانبودن روستاییان با وظایف دهیار سبب شده است تا دهیاری عملکرد نسبتاً کمی در روستاهای دهستان گلاب کاشان داشته باشد. نتایج تحقیق ترکیبی نادری‌مه‌دبی (۱۳۹۴) نشان داد، موانع دانشی-انگیزشی، موانع ساختاری-مدیریتی، ضعف‌های حمایتی-مالی، پایین بودن حقوق و مزایای دهیاری، موانع نگرشی اهالی، همکاری نکردن و کارشکنی برخی از اهالی روستا و توقع زیاد روستاییان، از چالش‌های دهیاری برای مدیریت نوین روستایی در استان همدان است. بررسی مرادی و آگهی (۱۳۹۳) به روش نظریه داده‌بنیاد، حاکی از آن است که دهیاری‌های دهستان بالادربند شهرستان کرمانشاه با چالش‌هایی مانند ناآگاهی مردم و سازمان‌های محلی از وظایف دهیار، نگرش منفی نسبت به وی، عدم همکاری و حمایت سازمان‌های محلی و دولتی با دهیار، تدوین طرح‌های از بالا به پایین از سوی سازمان‌های اجرایی، ضعف روحیه همکاری و مشارکت خودجوش در مردم، ضعف جایگاه قانونی دهیار و بالاخره کمبود تجهیزات و منابع مالی مواجه‌اند. در بخش مطالعات خارجی، مطالعه موردی آلپنبرگ^۱ و ونوک-پل^۲ (۲۰۲۲) در بررسی عملکرد

محیط‌زیستی در یک دهیاری واکسجنو^۱ سوئد، نشان داد که هر سازمان محلی می‌تواند با توسعه سیاست سبز، اختصاص بودجه اکولوژیکی و مسئولیت‌پذیری، به الگویی برای پایداری محیط‌زیستی کسب‌وکارهای محلی بدل شود. سیلوا^۲ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی کمی نشان دادند که تغییرات کاربری زمین و پوشش جنگلی آمازون، غلبه اقتصاد ناپایدار و نبود مکانیسم نظارتی از چالش‌های مدیریت محیط‌زیستی دهیاری در ایالت پارا^۳ برزیل است. مطالعه پانیا^۴ و همکاران (۲۰۱۸) در ارزیابی عملکرد مدیریت محیط‌زیستی دولت‌های محلی در تایلند به روش پیمایش نشان داد که بین شرایط محیطی و مشارکت عمومی و منابع انسانی، بودجه، ابزار و تجهیزات و عملکرد مدیریت محیط‌زیستی در رابطه با پسماند جامد، فاضلاب، فضولات، آلودگی، کاربری زمین و مدیریت منابع آب رابطه معنادار وجود دارد. نتایج پیمایش سیلوا و همکاران (۲۰۲۱) در ارزیابی عملکرد مدیریت محیط‌زیست دهیاری در منطقه پارا برزیل نشان داد، کمبودهای نهادی و اقتصادی تهدیدی اصلی برای مدیریت محیط‌زیستی بود. تحقیقات انجام‌شده، عمدتاً به ارزیابی عملکرد مدیریتی دهیاری پرداخته‌اند و مطالعاتی به‌صورت ویژه در ارتباط با عملکرد فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی و محدودیت‌ها و چالش‌های دهیاری به‌ویژه با روش موردنظر این تحقیق، انجام نشده است. نظر به اینکه محققان بر لزوم استفاده از روش‌های کیفی در نواحی کم‌برخوردار، برای نمونه مناطق روستایی (Poria et al, 2011: 575) برای شناسایی جامع مسائل روستایی تأکید دارند و همچنین در مطالعات مسائل محیط‌زیست روستایی در مناطق تحقیق حاضر، روش کیفی موردنظر این بررسی، کاربرد کمتری داشته است. از این روش برای پیشبرد اهداف پژوهشی استفاده شده است و انجام تحقیقات بیشتری در دهیاری‌های سایر مناطق روستایی نیز ضروری است تا تصویری جامعی از عملکرد فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی این سازمان محلی ترسیم شود. همچنین، یک بررسی جامع‌تر در قالب تحولات روش‌شناختی کمی یا ترکیبی می‌تواند براساس گزاره نظری ارائه‌شده در انتهای این تحقیق، انجام شود تا زوایای جامع چالش‌های دهیاری در این زمینه آشکار و با فراهم‌سازی تعمیم‌دهی بیشتر، اقدامات لازم براساس آن گرفته شود.

مبانی نظری

مطابق با نظریه ارزش‌های مادی-فرامادی، علل دگرگونی از مادی‌گرایی به فرامادی‌گرایی تحول فرهنگی ناشی از شرایط تحقق امنیت فیزیکی، امنیت اقتصادی، آموزش و اطلاعات است که در ساختار اجتماعی هر جامعه کنونی وجود دارد. در چنین شرایطی، نگرش مردم معطوف به آگاهی از مسائلی فرامادی نظیر کیفیت محیط‌زیست خواهد شد (Inglehart, 1977: 75; Inglehart et al, 2017: 6). زیرا شرایط برخورداری از سطوح آموزش و اطلاعات و آگاهی از مسائل پیرامون و دسترسی به آن‌ها باعث بسط «توانایی‌های شناختی مردم» (Inglehart و ولزل، ۱۳۹۴: ۵۲-۵۱) می‌شود. این نظریه، داشتن دغدغه محیط‌زیستی و مشارکت در فعالیت‌های حفظ محیط‌زیست را به مثابه پیامد فرامادی‌گرایی می‌داند. علاوه بر این، ساخت‌های جامعه نیز دستخوش دگرگونی شده است. سبک‌های زندگی جدید ظهور کرده‌اند و این امر می‌تواند منجر به تغییر ساختاری (Inglehart و ولزل، ۱۳۹۴: ۱۳) در فعالیت‌های محیط‌زیستی شود. از نظر اینگلهارت، از پیش‌شرط‌های رفتارهای محیط‌زیستی و در واقع، پیدایش محیط‌زیست‌گرایی، شرایط زمینه‌ای یک جامعه است که بنیادی‌ترین آن، توسعه اجتماعی است. «حفظ محیط‌زیست به‌عنوان یک ارزش فرهنگی فرامادی، به‌شدت از

توسعه اقتصادی-اجتماعی تأثیر می‌پذیرد» (اینگلهارت، ۱۳۸۱: ۱۰۲). این تغییر ارزش به‌عنوان یک فرایند فرهنگی (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۹۴: ۶۳)، به‌صورت بالقوه، فرایندی جهانی است (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۹۴، ۳۳۷)؛ زیرا توسعه اجتماعی، محدودیت‌های اجتماعی برای حفاظت از محیط‌زیست را به شیوه بی‌سابقه‌ای کاهش می‌دهد (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۹۴: ۶۰). همچنین براساس یکی از فرضیات کلیدی توسعه اجتماعی، یعنی فرضیه اجتماعی‌شدن، رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست به‌عنوان یک دگرگونی‌های فرهنگی، تا حد زیادی بازتاب اجتماعی‌شدن عادات و نگرش‌های پایدار هستند (اینگلهارت، ۱۳۸۱: ۱۱۰) که تحت تأثیر زمینه فرهنگی اجتماعی نهادهای جامعه است (Inglehart, 2000: 221). جامعه‌پذیری عامه مردم در حوزه حفاظت از محیط‌زیست، گامی اساسی برای نهادینه‌سازی فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست است (حبیبی و صالحی، ۱۴۰۲: ۲۶۷). علاوه بر اینکه پیش‌شرط اصلی دغدغه محیط‌زیستی و تغییر رفتارهای محیط‌زیستی، توسعه اجتماعی یک جامعه دانسته می‌شود. خود این عامل، شرایط را برای سایر پیش‌شرط‌ها و مؤلفه‌های نظریه ارزش‌های فرامادی (حبیبی و صالحی، ۱۳۹۹: ۲۳۳) فراهم می‌کند که در نهایت زمینه‌ساز حمایت از محیط‌زیست یعنی مشارکت است (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۴۱۷). در این میان، عوامل ساختی- نهادی و مدنی- مدیریتی در حفاظت از محیط‌زیست قابل توجه است.

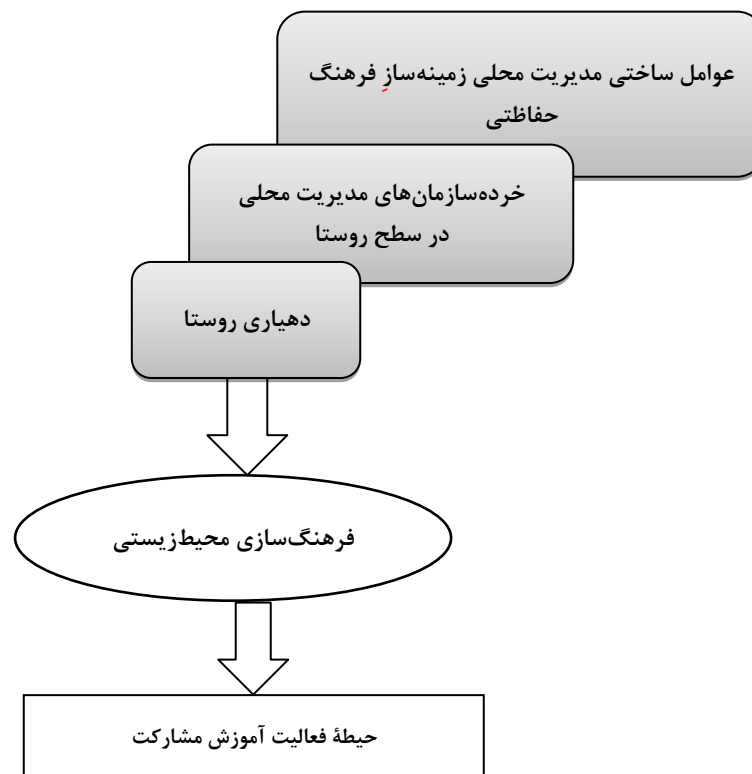
با توجه به نظریه ارزش فرامادی، الگوهای رفتاری بیشتر تابع فرصت‌ها و محدودیت‌های محیطی و نهادی هستند (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۲۳۳). محیط‌زیست‌گرایی به‌نظر می‌رسد بازتاب دگرگونی‌های فرهنگی زمینه‌ساز باشد (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۲۲۹) و عمومی‌شدن حفظ محیط‌زیست و ترویج رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست مستلزم فرهنگ زمینه‌ساز^۱ در جامعه است که نقش و وظایف سازمان‌های و نهادهای رسمی و اقدامات مسئولان دولتی در سطوح ملی و محلی را برجسته می‌کند. پیرو نظریه اینگلهارت و ولزل (۱۳۹۴) عوامل، کارگزاران و نیروهایی در جامعه روستایی هستند که به‌عنوان شالوده فرهنگ زمینه‌ساز شناخته می‌شوند و از فرصت‌های ترویج محیط‌زیست‌گرایی در قالب ایجاد زمینه‌های فرهنگی و الگوهای رفتاری حفاظت از محیط‌زیست برخوردارند. خرده‌سازمان‌های مدیریت محلی یکی از این کارگزاران اجتماعی در سطح محلی است.

ساختارهای مدیریت محلی، می‌تواند در ایجاد فرهنگ محیط‌زیستی در سطح جامعه روستایی فعالیت کند و اقدامات آن به‌عنوان الگوهای فرهنگی درون‌زا در جهت جلب مشارکت بیشتر مردم در فعالیت‌های حفظ محیط‌زیست و فعالیت محیط‌زیستی آن در ایجاد فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست تأثیرگذار است که «احتمالاً عامه مردم به آن ملحق می‌شوند و از آن حمایت می‌کنند» (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۹۴: ۲۸۸). فعالیت جمعی این خرده‌سازمان‌ها آدر حوزه ارتقای فرهنگ رفتاری عموم نسبت به محیط‌زیست [همه نقش بازی می‌کنند (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۴۱۸). مدیریت خرده‌سازمان‌های محلی، عوامل هدایتی و فعالیت‌های محیط‌زیستی آن به‌عنوان عوامل اجرایی رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست شناخته می‌شود. ویژگی این سازمان‌های محلی، به‌عنوان نیرویی که زمینه‌ساز دگرگونی فرهنگی (اینگلهارت، ۱۳۹۵: ۲۲۰) است، در این است که از منابع اقتصادی، اجتماعی و شناختی موردنیاز یعنی از تجهیزشناختی برای زمینه‌سازی رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست برخوردارند و قادر به سازماندهی و بسیج مردم به نفع محیط‌زیست (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۹۴: ۲۷۹) هستند و نقش مهمی در ایجاد بستر مناسب برای فرهنگ‌سازی در جامعه ایفا می‌کند. در فراهم‌سازی زمینه‌های مشارکتی مردم تأثیر دارند و تجهیز شناختی این نیروها می‌تواند فعالیت‌های ارتقای رفتارهای محیط‌زیستی در بین روستاییان را تسهیل کند. فعالیت‌های این خرده‌سازمان‌ها در

حوزه محیط‌زیست می‌تواند منشأ و مروج رفتارهای محیط‌زیستی باشد. در این میان، دو خرده‌سازمان محلی که مدیریت جامعه روستایی را برعهده دارند، عبارت‌اند از: شورای روستایی و دهیاری. موضوع این تحقیق، بر مدیریت محلی دهیاری متمرکز است.

فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی؛ چارچوب مفهومی تعدیل‌یافته

از کارگزاران تغییر رفتار محیط‌زیستی باید به دهیاری، یکی از خرده‌سازمان‌های مدیریت محلی که نهادی مدنی و غیردولتی است، اشاره کرد. دهیاری، یکی از کارگزاران اجتماعی فرهنگ زمینه‌ساز است که پیش‌برنده فرهنگ رفتاری محیط‌زیستی شناخته می‌شود و به‌عنوان ساختار مدیریت اجرایی قادر به بسیج منابع و ایجاد فرصت‌های رفتاری حفاظتی است. فعالیت‌های فرهنگ‌سازی این سازمان یکی از ارکان مهم پایداری محیط‌زیست طبیعی در سطح روستاها محسوب می‌شود. فعالیت دهیاری در حوزه محیط‌زیست، برای جلب مشارکت بیشتر مردم در فعالیت‌های حفظ محیط‌زیست تأثیرگذار است؛ زیرا این توانایی را دارد که در انجام فعالیت‌های حفاظت از محیط‌زیست پیشگام باشد، در جهت‌گیری‌های ارزشی محیط‌زیستی نقش مهمی داشته باشد، قادر به آموزش و آگاه‌سازی و ارتقای مشارکت‌پذیری و نیز مسئولیت‌پذیری روستاییان در قبال طبیعت بوده که در نهایت همگانی‌شدن حفاظت از محیط‌زیست به مثابه ارزشی فرامادی از پیامدهای مجموعه اقدامات آن خواهد بود. بدین ترتیب، مفهوم «فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی» دهیاری صورت تعدیل‌یافته مفهوم فرهنگ زمینه‌ساز در نظریه ارزش‌های مادی-فرامادی است که به‌عنوان چارچوب مفهومی این تحقیق در نظر گرفته شده است (شکل ۱).

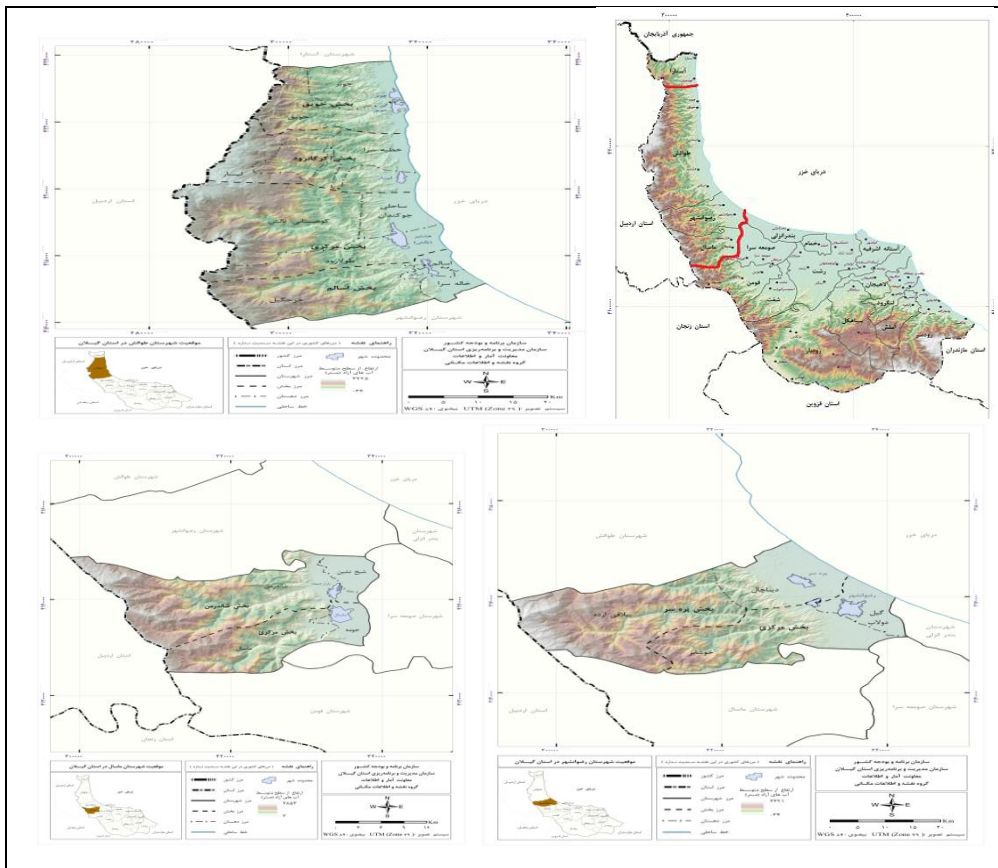

شکل ۱: چارچوب مفهومی

مأخذ: ادبیات نظری تحقیق، ۱۴۰۰

محدوده مورد مطالعه

این تحقیق در نواحی روستایی سه شهرستان تالش، رضوانشهر و ماسال واقع در غرب استان گیلان (شکل ۲) انجام شده است. این سه شهرستان در مجموع دارای ۱۸ دهستان، ۵۸۹ روستا با تعداد جمعیت ۱۹۳۶۳۸ نفر (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، معاونت آمار و اطلاعات، ۱۳۹۷) است. در این تحقیق، از روستاهای این سه شهرستان با عنوان مجموعه آبادی‌های طولش نام برده شده است.

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، معاونت آمار و اطلاعات، ۱۴۰۳

روش پژوهش

روش این پژوهش، کیفی و از نوع قیاسی جهت‌دار است که در آن، «آغاز پژوهش با نظریه است» (محسنی‌تبریزی و سلیمی، ۱۳۹۱: ۱۴۱/ازکیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹۳ و ۲۰۰) و با اتکا به نظریه از پیش موجود، مفهوم اصلی شناسایی می‌شود. در این روش، فرضیه وجود ندارد؛ بلکه پیش‌فرض‌های ذهنی پژوهشگر [با اطلاع از چارچوب نظری] به طرح پرسش‌های پژوهش منجر می‌شود (پیربدائی، ۱۳۸۸: ۲۹؛ شیری و عظیمی، ۱۳۹۱: ۸۵؛ عادل مهربان، ۱۳۹۵: ۱۰؛ ازکیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۷). در واقع، این روش برای شناسایی عناصر اثرگذار بر رفتارها، مقوله‌سازی و مشخص کردن زیرمقوله‌های عینی هر مقوله برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها در راستای توضیح و تحلیل مفهوم برگرفته از نظریه اینگلههارت است که مطابق با آن، متن مورد تحلیل، «در قالب مقولات و مؤلفه‌های تعریف‌شده از قبل براساس یک چارچوب مفهومی پیشنهادی تحلیل می‌شود» (حسینی و وجدانی، ۱۳۹۶: ۳۳) و این چارچوب مفهومی می‌تواند از نظریه گرفته شود (ابوالمعالی، ۱۳۹۱: ۱۰۱).

جامعه مطالعاتی این تحقیق را روستاییان تشکیل می‌دهند. برخی از این روستاییان در اداره‌های دولتی شاغل هستند (جدول ۱). با توجه به ماهیت این تحقیق کیفی، نمونه‌گیری به روش غیراحتمالی و از نوع نمونه‌گیری هدفمند^۱ (دلاور، ۱۳۸۹: ۳۱۱) یعنی انتخاب نمونه براساس هدف‌های مطالعه (بیبی، ۱۳۹۷: ۴۱۷) و جمع‌آوری اطلاعات از کسانی که می‌توانند به پرسش‌های پژوهش پاسخ دهند، بوده است. نمونه‌ها از میان افراد ۱۸ سال و بالاتر انتخاب شدند. ملاک حجم نمونه‌گیری، اشباع نظری و رسیدن به مطالب و اطلاعات تکراری از سوی مصاحبه‌شوندگان بود. مصاحبه نیمه‌ساخت یافته، ابزار گردآوری داده‌ها بود. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه حضوری فردی چهره‌به‌چهره نیمه‌ساخت یافته استفاده شد. همچنین به دلیل محدودیت‌های کرونایی، برخی از مصاحبه‌ها به صورت تلفنی انجام شد. با استفاده از محور برگرفته از بنیان نظری پژوهش، چارچوب اولیه پژوهش پی‌ریزی شد که خود مبنای پرسش‌های کلی و آغازین پژوهش است. پرسش‌های فرعی و جزئی از خلال پژوهش و با تکیه بر پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان ساخته و در طول اجرای مصاحبه‌ها و در مسیر انجام مصاحبه‌های بعدی بازبینی، پالایش و تصحیح شدند. مصاحبه‌ها در بهار و تابستان ۱۴۰۰ صورت گرفت. تقلیل داده‌های متنی جمع‌آوری شده به صورت «تعیین مجموعه مقوله‌های کدگذاری (بلیکی، ۱۳۹۷: ۳۰۵) و رویه‌های ویژه کدگذاری (عباس‌زاده، ۱۳۹۱: ۲۴) انجام شد. بدین ترتیب، مقوله‌بندی و استخراج زیرمقولات و کدگذاری وابسته به هر یک مشخص شد.

از آنجایی که یافته‌ها مبتنی بر «داده‌های متنی» (ازکیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۹) هستند، از تحلیل محتوای کیفی برای تحلیل داده‌ها و استخراج مقوله‌های اصلی استفاده شد؛ چون هسته اصلی در تحلیل محتوای کیفی، ایجاد مقولات و طبقات است (عادل‌مهریان، ۱۳۹۵: ۱۰) نظام مقوله‌بندی در طی تحلیل، توسعه و بسط داده شد. در واقع، تحلیل داده‌ها به واسطه کدگذاری، مقوله‌بندی و یافتن روابط قاعده‌مند بین مقولات و زیرمقولات مرتبط با آن انجام شد. بدین ترتیب در گام اول، محتوای ضبط‌شده مصاحبه‌ها پیاده‌سازی و یادداشت شد.

مصاحبه‌ها با رضایت مشارکت‌کنندگان ضبط شد و گروهی از مشارکت‌کنندگانی که موافق ضبط نبودند، در هنگام مصاحبه از صحبت‌های ایشان یادداشت‌برداری شد؛ سپس متن‌های مرتبط با هم به صورت توصیفی کنار یکدیگر قرار گرفتند. مقولات استخراجی با توجه به چارچوب مفهوم تعدیلی تحقیق صورت گرفتند که براساس آن، کدها استخراج شدند. در نهایت، فرایند تحلیل در خلال تشریح کدها و مقولات و زیرمقولات وابسته به هر کدام صورت گرفت. اعتبار یافته‌های تحقیق به دو شیوه به دست آمد: «باورپذیر کردن گزینشی» به معنای مستدل کردن متن با نقل قول‌هایی قابل قبول (فلیک، ۱۳۹۹: ۴۱۰) که در این پژوهش، موارد متعددی از نقل قول‌ها در خلال تحلیل یافته‌ها ذکر شده است؛ «ارزیابی اعتبار به روش ارتباطی» (فلیک، ۱۳۹۹: ۴۱۵) که اعتمادپذیری این پژوهش از طریق کنترل یا اعتباریابی توسط اعضا تأیید شد. با مراجعه مجدد، از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد تا یافته‌های کلی را ارزیابی کنند و در مورد صحت آن نظر دهند. بدین ترتیب، «موافقت مصاحبه‌شوندگان با محتویات اظهارات‌شان پس از مصاحبه» گرفته شده است (فلیک، ۱۳۹۹: ۴۱۶). بدین منظور، محقق بعد از ضبط و یادداشت‌برداری مصاحبه‌ها، تفسیرهای خود را در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار داد و از آنان خواست، صحت یافته‌های کلی را ارزیابی کنند و گزاره‌هایی که از نظر شرکت‌کنندگان بیانگر دیدگاه آنان نبود، اصلاح کرد.

جدول ۱: مشخصات اعضای مشارکت‌کننده در پژوهش

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات ارشته	شغل	شهرستان	تاریخ مصاحبه
۱	زن	۴۰	کارشناسی/ادبیات فارسی	دهیار	ماسال	۳ خرداد
۲	زن	۴۲	کارشناسی/پرستاری	دهیار	رضوانشهر	۸ اردیبهشت
۳	زن	۴۰	کارشناسی/ارشد/معماری	دهیار	رضوانشهر	۴ خرداد
۴	زن	۴۴	دیپلم/علوم انسانی	دهیار	رضوانشهر	۵ خرداد
۵	زن	۴۳	کارشناسی/علوم تربیتی	دهیار	ماسال	۳ خرداد
۶	زن	۳۷	کارشناسی/جغرافیا	دهیار	ماسال	۳ خرداد
۷	زن	۴۳	کارشناسی/علوم تربیتی	دهیار	ماسال	۳۰ خرداد
۸	زن	۳۴	کارشناسی/حقوق	مسئول اداری دهیاری	رضوانشهر	۱ اردیبهشت
۹	مرد	۴۰	دکتر/افیزیولوژی	دهیار	رضوانشهر	۵ خرداد
۱۰	مرد	۴۹	کارشناسی/علوم سیاسی	دهیار	تالش	۴ خرداد
۱۱	مرد	۳۸	فوق دیپلم/نقشه‌کشی معماری	دهیار	تالش	۵ خرداد
۱۲	مرد	۴۸	دیپلم/علوم انسانی	دهیار	ماسال	۲۶ خرداد
۱۳	مرد	۴۱	کارشناسی/معماری	دهیار	رضوانشهر	۲ اردیبهشت
۱۴	مرد	۴۵	کارشناسی/مدیریت دولتی	دهیار	تالش	۴ خرداد
۱۵	مرد	۳۷	کارشناسی/حقوق	دهیار	تالش	۱۷ اردیبهشت
۱۶	مرد	۴۴	دیپلم	دهیار	تالش	۴ خرداد
۱۷	مرد	۴۸	کارشناسی/تاریخ	دهیار	تالش	۴ خرداد
۱۸	مرد	۴۳	کارشناسی/برق	دهیار	تالش	۳ خرداد
۱۹	مرد	۴۳	کارشناسی/حسابداری	دهیار	ماسال	۳ خرداد
۲۰	زن	۳۵	(کارشناسی/حقوق)	کارمند بخشداری	رضوانشهر	۸ اردیبهشت
۲۱	مرد	۳۸	کارشناسی/ارشد/مهندسی عمران	کارمند بخشداری	رضوانشهر	۸ اردیبهشت
۲۲	مرد	۴۹	کارشناسی/علوم سیاسی	کارمند بخشداری	تالش	۸ اردیبهشت
۲۳	مرد	۳۸	کارشناسی/ارشد/مهندسی عمران	کارمند بخشداری	رضوانشهر	۸ اردیبهشت
۲۴	زن	۴۵	دکتر/جامعه‌شناسی	معلم	ماسال	۳ تیر
۲۵	زن	۳۶	کارشناسی/ارشد/زمین‌شناسی مهندسی	شاغل در آموزشگاه کنکور	ماسال	۱۴ شهریور
۲۶	زن	۱۸	دیپلم/تجربی	-	رضوانشهر	۲۹ تیر
۲۷	زن	۴۹	دکتر/آناتومی	هیئت علمی	رضوانشهر	۹ اردیبهشت
۲۸	زن	۳۵	کارشناسی/علوم تربیتی	مریبه مهد کودک	رضوانشهر	۲۶ مرداد
۲۹	زن	۳۳	کارشناسی/ارشد/گیاهان دارویی	صاحب مغازه گیاهان دارویی	تالش	۱۸ مرداد
۳۰	زن	۴۵	کارشناسی/ارشد/مدیریت اکوسیستمی	کارمند اداره محیط‌زیست	تالش	۸ تیر
۳۱	مرد	۶۷	کارشناسی/ارشد/مدیریت صنایع	بازنشسته	رضوانشهر	۱۶ اردیبهشت
۳۲	مرد	۶۲	فوق دیپلم/کامپیوتر	کارمند شهرداری	ماسال	۷ اردیبهشت
۳۳	مرد	۴۹	کارشناسی/ارشد/مدیریت	دارای اقامتگاه بومگردی	تالش	۶ تیر
۳۴	مرد	۴۳	دیپلم	پیمانکار شهرداری	رضوانشهر	۱۹ خرداد
۳۵	مرد	۴۵	کارشناسی/مهندسی کامپیوتر	معلم	تالش	۲۷ خرداد
۳۶	مرد	۵۴	کارشناسی/بهداشت محیط	بازنشسته خانه‌بهداشت	تالش	۲۴ خرداد
۳۷	مرد	۴۲	دکتر، جامعه‌شناسی	کارمند اداره بهزیستی	تالش	۹ خرداد
۳۸	مرد	۵۸	کارشناسی/جنگلداری	معلم بازنشسته	ماسال	۲۷ تیر
۳۹	مرد	۳۶	کارشناسی/مدیریت بازرگانی	کارمند دادگستری-دهیار اسبق	رضوانشهر	۲۹ تیر
۴۰	مرد	۳۹	کارشناسی/برق	کشاورز	ماسال	۱۴ شهریور
۴۱	مرد	۴۴	دکتر/جنگلداری	کارمند چوکا	رضوانشهر	۸ خرداد
۴۲	مرد	۳۱	دکتر/زمین‌شناسی ژئوشیمی	معلم	ماسال	۱۹ مرداد
۴۳	مرد	۳۵	کارشناسی/حسابداری	کشاورز-فعال محیط‌زیست	تالش	۱۶ شهریور

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

از مجموع ۴۳ مشارکت‌کننده در این تحقیق، ۱۶ نفر زن و ۲۷ نفر مرد هستند. دو مفهوم اصلی این تحقیق عبارت‌اند از:

مفهوم رفتارهای محیط‌زیستی: هر رفتاری که در ارتباط با محیط‌زیست باشد و آن را تحت‌تأثیر قرار دهد، رفتار محیط‌زیستی دانسته می‌شود (Krajhanzl, 2010:251). رفتارهای محیط‌زیستی، نشان‌دهنده چگونگی یا به عبارت صحیح، کنش و برخورد افراد نسبت به محیط‌زیست است. رفتارهای محیط‌زیستی مجموعه قابل‌مشاهده‌ای از کنش‌هایی است که از سوی افراد به هنگام استفاده از منابع طبیعی یا حضور در طبیعت سر می‌زند و انجام می‌شود. رفتارهای محیط‌زیستی به دو نوع کلی دسته‌بندی می‌شوند: رفتارهای حفاظت و مخرب؛ اگر این رفتار در جهت حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی باشد، آن را رفتار طرفدار محیط‌زیستی می‌نامند. همچنین، «هر رفتاری که منجر به تخریب منابع طبیعی و آسیب به محیط‌زیست شود را رفتارهای مخرب محیط‌زیست می‌گویند» (وایت^۱، ۲۰۱۱؛ به‌نقل از میرمحمدتبار و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۱). مفهوم فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی: فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی به ایجاد فرهنگ زمینه‌ساز در راستای حفاظت از طبیعت اشاره دارد که مستلزم دگرگونی فرهنگی در الگوهای رفتاری است. در این تحقیق، مجموعه فعالیت‌ها و سازوکارهای فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی سازمان دهیاری به‌عنوان یکی از مدیران محلی و یکی از کارگزاران فرهنگ زمینه‌ساز در جامعه روستایی، از سه بعد نوع فعالیت در زمینه حفظ محیط‌زیست، آموزش حفظ محیط‌زیست و مشارکت در فعالیت‌های محیط‌زیستی و اثرات آن به‌منظور ترویج و همگانی کردن فرهنگ حفاظت از طبیعت در بین روستاییان مورد توجه است (جدول ۲).

جدول ۲: مؤلفه‌ها و معرف‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری در نقاط روستایی

مفهوم	مؤلفه	معرف‌ها
فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی	فعالیت	عمده‌ترین فعالیت دهیاری در راستای حفظ محیط‌زیست روستا کدام است؟ عمده‌ترین فعالیت دهیاری در راستای فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان چیست؟
	آموزش	دهیاری روستایی، چه اقدامات آموزشی برای ارتقای فرهنگ محیط‌زیست روستاییان انجام می‌دهند؟
	مشارکت	آیا دهیاری روستایی در فعالیت‌های حفظ طبیعت مشارکت و حضور دارد و غالباً اقدامات مشارکتی آن شامل چه نوع فعالیت‌هایی است؟

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

یافته‌های تحقیق

جدول ۳ چارچوب مفهومی فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری در روستاها به انضمام عمده‌ترین چالش‌های دهیاری در این مورد به همراه تعداد مفاهیم و کدهای استخراج‌شده را نشان می‌دهد که به شرح زیر آورده شده است.

جدول ۳: چارچوب مفهومی فعالیت‌ها/ اثرات فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری بر رفتارهای محیط‌زیستی روستاییان

مفهوم تعدیلی	مقوله	زیرمقوله	کد/ فراوانی
فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی	۱- موانع اجتماعی	- چالش‌های ساماندهی کالبد روستا	۱- شرایط درون جامعه روستایی / ۶۳: نبود فرهنگ مشارکت؛ نبود مسئولیت‌پذیری روستاییان؛ استقبال نکردن مردم از دوره‌های آموزشی؛ تأکید بر آموزش بانوان خانه‌دار؛ تناوب تصرف و فروش اراضی طبیعی؛ ویلاسازی غیربومیان؛ افزایش تقاضا برای تغییر کاربری اراضی روستایی؛ بی‌اعتمادی متقابل دهیار و دهوند؛ رویه‌های سنتی معیشت؛ الزام معماری مسکن بومی و اقامتگاه‌های بومگردی؛ افزایش تولید زباله در روستا؛ تنگناهای معیشتی مردم؛ نگاه مردم به طبیعت به‌عنوان درآمد و امرار معاش.
		- مدیریت ناموفق پسماند	۲- نبود امنیت شغلی دهیاران و کمبود نیروی متخصص / ۳۲: موقعیت شغلی غیردائمی؛ انتصاب سلیقه‌ای؛ بومی بودن دهیار؛ انتظارات و توقع اهالی و خویشاوندان؛ نداشتن نیروی متخصص؛ نداشتن نیروی کار در جمع‌آوری و حمل زباله؛ عدم بهره‌مندی از نیروهای متخصص در تشکیل‌های محیط‌زیستی.
	۲- موقعیت جغرافیایی روستاها	- عملکرد ناکارآمد	۳- پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی / ۵۹: وضع طبیعی آبادی‌ها؛ دشتی جلگه‌ای؛ جنگلی واقع در دشت؛ کوهپایه‌ای، دره‌ای یا تپه‌ای؛ جنگلی واقع در کوهستان یا تپه؛ دسترسی آسان و رایگان به منابع طبیعی؛ نوع معماری مسکن بومی و خانه‌ها به دلیل شرایط اقلیمی و کاربرد چوب؛ نوع مسکن بیلاقی در اراضی مستثنیات؛ قاچاق چوب در روستاهای حاشیه جنگل‌ها؛ رودخانه‌های حاشیه روستاهای محل تجمع زباله؛ محل دپوی زباله‌ها در روستاهای ساحلی و جنگلی؛ بهره‌برداری از منابع طبیعی در روستاهای برخوردار؛ پراکندگی و گستردگی منابع طبیعی؛ نظارت کم.
فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی	۳- موانع ساختاری	- محدودیت قدرت اجرایی	۴- فعالیت‌های وظایفی / ۳۹: ماده ۱۰ اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها؛ شرح وظایف در ۴۸ ماده؛ عمل براساس چارچوب وظایفی؛ وظیفه و تمرکز اصلی دهیاری بر پسماند روستایی؛ نبود برنامه مدون برای دفع زباله؛ دهیاران قدرت اجرایی کمتری دارند؛ برنامه‌ریزی از بالا و ابلاغی؛ بی‌قدرتی دهیار در تصمیم‌گیری برای تعیین سایت دفع زباله؛ محدودیت قدرت اجرایی حقوقی در ورود مستقیم به تخلقات محیط‌زیستی؛ گسترش برداشت و تخریب؛ نداشتن قدرت ممانعت از تفکیک کاربری اراضی؛ تصرف اراضی ساحلی توسط مراکز دولتی؛ نداشتن قدرت اجرایی در برخورد با انتفاع مالی و رانت شرکت‌های بهره‌بردار؛ فعالیت کارخانه چوکا؛ عملکرد ضعیف شرکت شفاورد در مورد طرح تنفس جنگل؛ ماده ۴۱ شرح وظایف دهیاری و همکاری در جهت تهیه طرح هادی؛ بی‌قدرتی در تصمیم نهایی برای تدوین و بازنگری طرح هادی؛ بی‌اعتمادی روستاییان به دهیار؛ توقع از دهیاری برای حفاظت از منابع طبیعی حریم روستا.
		- ضعف مدیریتی مدیران غیربومی در رأس	۵- مدیریت ضعیف سازمان‌های اجرایی خارج از روستا / ۵۶: همکاری با مسئولان ذی‌ربط براساس ماده ۷ شرح وظایف دهیاری؛ همکاری نکردن سازمان‌های بیرون از روستا با یکدیگر برای امور روستایی و با دهیاری؛ حل‌نشدن معضل سایت‌های دفع زباله در مناطق روستایی و بی‌مسئولیتی سازمان‌های ذی‌ربط؛ فقدان نماینده سازمان محیط‌زیست، اداره منابع طبیعی و مدیریت کشاورزی در دهیاری؛ همکاری نکردن و واردنشدن خانه بهداشت به آموزش و دفع بهداشتی فاضلاب؛ برخورد نکردن و پیگیری مستمر اداره منابع طبیعی با تخلقاتی مانند قاچاق چوب و برداشت مصالح؛ مؤاخذه دهیار در صورت افزایش تخریب و قاچاق؛ نداشتن نظارت بر مصالح مسکن بیلاقی؛ بی‌برنامگی در تأمین مصالح طبیعی برای مردم محلی؛ بی‌تفاوتی مسئولان نسبت به تجارت زمین و پیامدهای آن در روستاها؛ زدوبندسازی سازمان‌ها در تغییر کاربری؛ عدم نظارت بر ساخت اصولی زیربناهای مسکونی؛ عدم حمایت سازمان‌های مسئول از کشاورز-دامدار و تولیدات روستایی؛ چالش‌های درون سازمانی اداره‌های بیرون از روستا؛ مدیریت مدیران غیربومی؛ خاموش بودن مدیریت کلان خارج از روستا؛ مدیریت ناکارآمد منطقه‌ای و محلی.

<p>۶- عدم اقتناع مالی دهیاری/ ۵۳: خودکفابودن دهیاری؛ کسب درآمد در ازای ارائه خدمات؛ وابستگی به عوارض جمع‌آوری زباله؛ عوارض حاصل از فروش اراضی؛ عدم تمایل روستاییان به پرداخت عوارض برای جمع‌آوری زباله؛ نابرابری بودجه در مقایسه با شهرداری؛ عدم تأمین بودجه برای بخش آموزش محیط‌زیستی؛ نبود بودجه کافی برای برگزاری مستمر کارگاه‌های آموزشی؛ هزینه‌بر بودن مدیریت پسماند؛ نداشتن تجهیزات و ماشین‌آلات مکانیزه برای جمع‌آوری و حمل زباله؛ مدیریت ضعیف زباله در روستاهای مجاور و پایین دست؛ مدیریت پسماند، اولویت مسائل روستایی.</p>			
<p>۷- عدم تجهیز زیربنای روستایی/ ۵۱: عدم مدیریت فاضلاب روستایی به دلیل نبود آگوی فاضلاب؛ وجود زیرساخت‌های سنتی فاضلاب روستایی و ورود آن به منابع آبی؛ روستاهای با سرانه جمعیتی کم و دریافت بودجه کمتر؛ تأمین و برخورداری از امکانات به موازات افزایش جمعیت نیست؛ نبود تجهیزات کارخانه‌ای برای بازیافت نخاله‌های ساختمانی؛ ریختن نخاله‌های ساختمانی و ضایعات پروژه‌های عمرانی در مسیرهای طبیعی کم‌تردد؛ فرسودگی امکانات عمرانی موجود؛ نداشتن امکانات کارخانه‌ای تبدیل زباله و تولید کمپوست.</p>	<p>- مدیریت ضعیف</p>	<p>۵- موانع اقتصادی- زیربنایی</p>	
<p>۸- نداشتن سواد محیط‌زیستی/ ۴۳: پایین بودن سطح سواد؛ بومی بودن؛ دهیاران سواد محیط‌زیستی برای مدیریت مسائل محیط‌زیستی ندارند؛ عدم جامعه‌پذیری محیط‌زیستی دهیاران؛ آموزش محیط‌زیستی ندیده‌اند؛ همه دهیاران دغدغه محیط‌زیستی نداشته و بر آموزش روستاییان پافشاری ندارند؛ توجه به خدمات عمرانی در معرض دید؛ تمرکز بر توسعه فیزیکی بدون توجه به الزامات زیرساختی؛ فاقد اطلاعات سازه‌ای؛ اتلاف منابع درآمدی؛ استفاده نکردن از ظرفیت‌ها و نیروی کار مردم محلی.</p>	<p>- فقدان تخصص مدیریت محیط‌زیستی</p>	<p>۶- موانع شناختی- فرهنگی</p>	
<p>۹- عدم تمرکز بر شناسایی بنیادی مشکلات محیط‌زیستی/ ۴۱: رده اولویت سازمان محلی؛ ابلاغی در وهله اول؛ تلاش برای فرهنگ‌سازی بدون ایجاد بسترهای لازم و آگاهی‌های توجیه‌کننده؛ تمرکز ناموفق بر آموزش تفکیک زباله از مبدأ؛ بی‌توجهی به آموزش سایر رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست؛ شکست در افزایش آگاهی روستاییان؛ الگوهای رفتاری نمایشی؛ پاکسازی معابر از زباله در آستانه نوروز؛ فرهنگ گردشگران؛ عادی شدن طبیعت در دسترس؛ رویه‌های عادی و سنتی حاکم بر سبک زندگی بومیان؛ زدوبندبازی پولداران با سازمان‌ها.</p>	<p>- ضعف فرهنگ محیط‌زیستی</p>		
<p>۱۰- نداشتن پشتوانه رسانه‌ای/ ۳۴: عدم بازتاب مسائل محیط‌زیستی و اهمیت محیط‌زیست در رسانه‌های ملی و استانی؛ رسانه‌های بومی و ملی مثل تلویزیون فرهنگ‌سازی کافی نمی‌کنند؛ نبود برنامه جامع و مدون و صریح در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی؛ عدم فعالیت در فضای مجازی در راستای انعکاس مسائل محیط‌زیستی روستاها و آموزش رفتارهای مطلوب.</p>			

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

مطابق با یافته‌های جدول ۳، مقولات ۱ تا ۵ به سؤال دهیاری در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان با چه موانع، چالش‌ها و محدودیت‌هایی مواجه است؟ پاسخ می‌دهند که در ادامه تشریح خواهند شد:

مقوله اول: موانع اجتماعی؛ مقوله بالا (و مقوله دوم) سه زیرمقوله «چالش‌های ساماندهی کالبد روستا»، «مدیریت ناموفق پسماند» و «عملکرد ناکارآمد» به همراه کدهای ۱ و ۲ را دربر دارد.

کد ۱ «شرایط درونی جامعه روستایی» با تعداد ۶۳ فراوانی بیانگر آن است که شرایط ویژه زندگی روستاییان، زمینه‌های ترویج الگوهای رفتاری حفاظت از طبیعت از سوی دهیاری را با چالش‌های جدی مواجه کرده است. یکی از مهم‌ترین موانع اجتماعی به مشارکت پایین جامعه روستایی در تفکیک زباله از مبدأ مربوط است. دهیاران اظهار داشتند که یکی از دلایل ناموفق بودن مدیریت پسماند، عدم تفکیک زباله از مبدأ و از خانه‌هاست؛ زیرا مسئولیت‌پذیری روستاییان در این مورد کم است. غالباً مردم از دستورات دهیار در خصوص زباله و برگزاری دوره‌های آموزشی تفکیک، استقبال نمی‌کنند. هرچند اغلب این دوره‌های آموزشی با تأکید بر آموزش بانوان روستایی بوده و از آموزش همگانی غفلت شده است. تمایل فزاینده به تغییر کاربری اراضی به‌ویژه زراعی، کاهش تولیدات کشاورزی، کمبود درآمد و گرایش به درآمدزایی غیرقانونی از طریق برداشت از منابع طبیعی در دسترس را به دنبال دارد. بخشی از مشکلات اجتماعی جامعه روستایی به نواقص طرح هادی مربوط می‌شود که بی‌اعتمادی متقابل دهیار و دهوند را به دنبال دارد: «دو نقص مهم در بازنگری طرح هادی برای روستای ما مشکل ایجاد کرد: اولاً بیشتر درآمد دهیاری‌ها با عوارض ساخت‌وساز است. وقتی که طرح هادی بازنگری و اجرا شد، تنها چیزی که راكد ماند همین صدور پروانه و ساخت‌وساز است. مشکل دوم این است که نوع کاربری زمینی که در طرح هادی قبلی مسکونی بود، در بازنگری طرح، به باغات تغییر دادند. این یعنی غیرقابل تغییر. جوانان روستای ما می‌خواهند خانه بسازند با این مشکل روبه‌رو هستند. مطالبات خود را از دهیاری درخواست می‌کنند» (خانم شهره، ۴۳ ساله و دهیار)؛ در نتیجه، «فروش زمین به غیر، اینقدر زیاد شده که دیگه کنترلش از دست من دهیار و من سازمان مربوط خارج شده است» (کامران ۴۰ ساله و دهیار). رویه‌های سنتی معیشت روستایی و الزامات مصارف شخصی، جامعه را بر آن داشته است تا نیازهای خود را از منابع طبیعی تأمین کنند. در مسکن روستایی برای مثال، سربندی سقف خانه، حصارکشی باغات (غالباً) و محوطه مسکونی (بعضاً)، استفاده از سازه‌های چوبی، ارجحیت دارد؛ چون رایگان و در دسترس است. به نظر آقای جمشید، ۶۲ ساله و کارمند شهرداری: «فرد روستایی بدون غرض‌ورزی، به چوب درختان جنگلی برای محصور کردن اطراف باغ و خانه نیاز دارد؛ آن هم برای یک دوره کوتاهی که در درازمدت جواب نمی‌دهد. صرفاً مبنای اقتصادی دارد.» شستن فرش کنار رودخانه‌ها یا استفاده از هیزم برای تهیه تولیدات سنتی و ترجیح به نپرداختن پول آب و گاز؛ چون هزینه‌های حامل‌های انرژی بالاست. خانم پروین، ۳۴ ساله و مسئول اداری دهیاری چنین توضیح می‌دهد: «روستاها با اینکه گاز دارند، اما باز می‌بینیم چون یک‌سری سنتی‌اند، برای پخت رب آلوچه و دوشاب محلی از گاز شهری استفاده نمی‌کنند؛ چون برای آن‌ها هزینه دارد و باید پول گاز بیشتری بدهند. پس مطابق با روال سنتی، همچنان از همان چوب و هیزم جنگل استفاده می‌کنند. یا الان هم فرش و موکت را کنار رودخانه می‌شورند. به فرش شویی نمی‌دهند یا در حیاط نمی‌شورند، چون باید هزینه فرش شویی یا پول آب بدهند. آب رودخانه مجانی است؛ اما تمام کف شوینده‌ها وارد رودخانه می‌شود که برای آبیان ضرر دارد.» الزام خانه‌سازی در برخی از مناطق و اقامتگاه‌های بوم‌گردی که باید از چوب باشد، منجر به قطع درختان بیشتری می‌شود. به نظر آقای ایرج، ۴۹ ساله و فعال در حوزه گردشگری طبیعت‌محور: «در واحدهای روستایی نباید اجازه ساخت‌وساز مدرن داده شود؛ بلکه ساخت‌وساز باید متناسب با خانه‌های بومی همان محل باشد، در غیر این صورت تغییر بافت روستا و تغییر سبک زندگی پیامدهای ناخوشایند بسیاری برای طبیعت آن منطقه به دنبال خواهد

داشت.» از طرفی آقای پرویز، ۴۳ ساله و کارشناس تجربی سازه ساختمانی می‌گوید: «خانه‌ها در مراتع، در کوهستان، حتماً باید از چوب ساخته شوند. این اشتباه است؛ چون چوب دوام ندارد. خانه فرد روستایی نزدیک جنگل است و می‌رود درختان را برای تعمیرات و بازسازی و ساخت خانه قطع می‌کند. در صورتی که اگر یک بار از متریاک سنگ بسازد، بهتر است. برای ساخت اقامتگاه‌های بوم‌گردی حداقل ده درخت قطع می‌شود» و تصمیم‌گیری در این زمینه، خارج از اختیارات دهیاری است. تنگناهای معیشتی روستاییان و بیکاری، بهره‌برداری قاچاقی از منابع طبیعی برای گذران امور زندگی را اجتناب‌ناپذیر کرده و نگاه مردم به طبیعت، سوداگرانه و به‌عنوان درآمد و امرار معاش است. کد ۲ «نبود امنیت شغلی دهیاران و کمبود نیروی متخصص» با ۳۲ فراوانی است. دهیاران مطابق با رأی شورا انتخاب می‌شوند و اعضای شورا نیز هر چهار سال عوض می‌شوند. با توجه به عدم ثبات سمت برای شوراهای، وضعیت شغلی دهیاران نیز متزلزل است. انتصاب دهیار از سوی شورا نیز سلیقه‌ای است. ضمن اینکه بومی بودن دهیار خود عاملی است که به اهالی در حفاظت از طبیعت سخت نمی‌گیرد. آقای کیوان، ۳۸ ساله و دهیار اظهار داشت: «چون دهیار بومی همان روستاست، اقوام انتظار دارند که دهیار یک سری امتیازاتی با چشم‌پوشی از قانون به آن‌ها بدهد. علاوه بر این، دهیار یک سمت ثابتی ندارد و با عوض شدن شوراها، دهیار هم عوض می‌شود. پس چرا در این چهار سالی که دهیار هستم، با فامیل خود درگیر شوم؟» خانم فاطمه، ۴۴ ساله و دهیار بر این موضوع تأکید کرد، «به واسطه هم‌محلی بودن، اهالی حرف شنوی ندارند و توقع روستاییان از وی بالاست. برخی از موانع به کاستی‌های منابع انسانی در درون خود سازمان دهیاری مربوط می‌شود.» آقای کامران، ۴۰ ساله و دهیار می‌گوید: «دهیاری فاقد نیروی متخصص، مانند آنچه در شهرداری وجود دارد، است. مجموعه شهرداری، قسمت پاکبان دارد، فضای سبز دارد، ناظر دارد، مهندسی دارد، تسهیلات برق شهری دارد؛ اما دهیاری این‌ها را ندارد. دهیار هم مثل یک شهردار است؛ همه وظایفی که برای شهردار و شهرداری تعریف شده، برای من دهیار هم دقیقاً همان‌ها تعریف و تعیین شده است؛ اما من امکاناتی ندارم. من حتی مجوز جذب نیرو در دهیاری را ندارم.»

مقوله دوم: موقعیت جغرافیایی روستاها؛ (همچون مقوله اول) سه زیرمقوله «چالش‌های ساماندهی کالبد روستا»، «مدیریت ناموفق پسماند» و «عملکرد ناکارآمد» و کد ۳ را دربردارد. کد ۳ «پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی» با فراوانی ۵۹ را نشان می‌دهد. وضع آبادی‌ها به لحاظ قرارگرفتن در مجاورت کوه، جنگل، رودخانه و دریا باعث دسترسی آسان به منابع طبیعی رایگان شده است و نیز با توجه به پراکندگی و وسیع بودن منابع طبیعی، انواع تخریب به اشکال مختلف صورت می‌گیرد. ساخت‌وساز در بیلاقات نیز رو به افزایش است که هم از چوب و اخیراً از مصالح سنگی استفاده می‌شود که خارج از ظرفیت برد طبیعت است. دسترسی غیربومیان به زمین در روستاهای کوهپایه‌ای، جلگه‌ای و ساحلی رو به افزایش است. قاچاق چوب در آبادی‌های جنگلی رو به افزایش است چون بومیان حق کسب درآمد از این طریق را برای خود محفوظ می‌دارند. در برخی از روستاها، حاشیه رودخانه‌ها به محل دفن زباله تبدیل شده است. به نظر آقای بابک، ۴۸ ساله و دهیار: «برای مردم، ریختن زباله در رودخانه عادی شده است». سایت‌های دفع زباله در روستاهای جنگلی و ساحلی تعبیه شده است. دهیاران قدرتی برای ممانعت از بهره‌برداری پیمانکاران از منابع و معادن طبیعی در روستاهای برخوردار ندارند. همچنین، به دلیل اینکه «محدوده جنگل‌ها، طول رودخانه‌ها و سواحل دریا وسیع است و تعداد افرادی که برای نگهداری این منابع گماشته می‌شود، خیلی کم است» (خانم پریسا، ۴۹ ساله و استاد دانشگاه علوم پزشکی گیلان)، این امر بر ناکارآمدی مدیریت پایدار منابع طبیعی منطقه افزوده است.

مقوله سوم: موانع ساختاری؛ در بردارنده زیرمقوله «محدودیت قدرت اجرایی» و کد ۴ است. کد ۴ «فعالیت‌های وظایفی» با ۳۹ فراوانی در پاسخ به سؤال اثرات فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری چیست؟ [و توضیحات کد ۹] نشان می‌دهد که مطابق با ماده ۱۰ اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری^۱، وظایفی برای دهیاری به‌عنوان نهادی عمومی غیردولتی، در ۴۸ ماده تدوین شده است و اولین ماده آن «بهبود وضع محیط‌زیستی روستا» است که اولویت دهیاری، مدیریت پسماند است. دهیاران تصریح کردند که «حوزه فعالیت عمده دهیاری در رابطه با محیط‌زیست در زمینه زباله است». برنامه‌ریزی برای مدیریت محلی در زمینه زباله و جایگاه زباله در سطح بالا و در استان و از سوی رده سازمان‌های مسئول به دهیاری ابلاغ می‌شود؛ مثل تصمیم‌گیری برای تعیین سایت دفع زباله که دهیاری‌ها هیچ قدرتی در تعیین آن ندارند. دهیار، قدرت تصمیم‌گیری برای ایجاد و راه‌اندازی کارگروه نظارت بر پسماند را ندارد. دهیاران در برخورد با تخلفاتی چون برداشت‌های غیرمجاز از رودخانه، سواحل و قاچاق چوب جنگلی قدرت اجرایی-حقوقی محدودی دارند. دهیاری‌ها قدرتی در ممانعت از تصرف و تفکیک کاربری اراضی ساحلی که به تصرف سازمان‌های دولتی از جمله دانشگاه‌ها درآمده است، ندارند؛ مانند مجتمع تفریحی-اقامتی دانشگاه صنعتی امیرکبیر که در روستای صفرمحله (دیناچال) و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی در ساحل شفارود در روستای خیمه‌سر رضوانشهر در امتداد ساحل احداث شده است. از نظر اهالی محل، محصورکردن سواحل، دسترسی آن‌ها را به دریا محدود کرده است. انتفاع مالی و رانت از سوی شرکت‌هایی که در سواحل رودخانه‌ها و جنگل‌ها مجوز برداشت می‌گیرند یا ورود پساب‌های صنعتی شرکت چوکا به داخل رودخانه‌های موجود در مسیر روستاها یا عملکرد ضعیف شرکت شفارود درباره طرح تنفس جنگل، چون تخریب توسط این شرکت در حد وسیع و با سرعت بالا صورت گرفته است؛ اما احیا محدود و به‌کندی پیش می‌رود و دست دهیار را در حفاظت از طبیعت بسته است. براساس تبصره ۴۱ ماده ۱۰ قانون شرح وظایف دهیاری مبنی بر «همکاری با دستگاه‌های ذی‌ربط در جهت تهیه و اجرای طرح هادی روستا و تهیه پیشنهادها لازم و تعیین کاربری اراضی واقع در روستا به‌منظور گنجاندن آن‌ها در طرح هادی»، دهیار، خواسته‌های روستاییان را در این زمینه منعکس می‌کند، اما برنامه‌ریزی برای بازنگری طرح هادی از بالا به پایین بوده، مسأله‌محور و مطابق با مطالبات جامعه روستایی و افزایش جمعیت ساکن در روستا نیز نیست.

مقوله چهارم: موانع سازمانی؛ زیرمقوله «ضعف مدیریتی مدیران غیربومی در رأس» و کد ۵ را پوشش می‌دهد. کد ۵ «مدیریت ضعیف سازمان‌های اجرایی خارج از روستا» با تعداد فراوانی ۵۶ است. با توجه به ماده ۷ شرح وظایف دهیاری مبنی بر «همکاری مؤثر با مسئولان ذی‌ربط در جهت حفظ و نگهداری منابع طبیعی واقع در محدوده قانونی و حریم روستا» (اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها، ۱۳۸۰)، ضعف‌های مدیریتی اجرایی سازمان‌های مسئول در بیرون از روستا، حفاظت از طبیعت را از سوی دهیاران با مشکلاتی مواجه کرده است: در زمینه تفکیک، جمع‌آوری و حمل زباله، دهیاری با کمبود فضا مواجه است. سازمان‌های مسئول، در صورت مطلع‌شدن از هر نوع تخریبی به‌ویژه آلودگی سطح روستاها از تجمع حجم بالای زباله، نسبت به دهیاری فقط حالت توبیخی دارد و راهکاری برای حل آلودگی ارائه نمی‌دهند. برای مثال، رودخانه‌ها به محل زباله‌ریزی تبدیل شده

۱. اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها (۱۳۸۰). از آنجایی که دهیاران به این ماده اشاره داشتند، ترجیح داده شد وظایف دهیاران مستقیماً از اساسنامه مذکور بیان شود.

است. آقای یاسر، ۳۷ ساله و دهیار: «اداره محیط‌زیست با مشاهده انباشت زباله فقط به ما اخطار می‌دهد، اما هیچ جلسه و حمایت و بازدید از اداره محیط‌زیست نداشتیم». از نظر آقای منصور، ۴۲ ساله و دارای دکترای جامعه‌شناسی: «در برخی موارد، متولی مشخصی برای حفاظت از طبیعت وجود ندارد». به عقیده دهیاران، همه سازمان‌ها و از جمله همه سازمان‌های محلی مستقر در روستا باید به فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی ورود کنند. آقای رضا، ۴۱ ساله و دهیار می‌گوید: «در روستای ما فرهنگ آموزش درباره پسماند ضعیف است؛ یعنی باید از طریق مراکز بهداشتی مثل مرکز خدمات بهداشت روستا که خانم‌هایی برای مسائل بهداشتی به آنجا مراجعه می‌کنند، بحث آموزش زباله را نیز در نظر بگیرند؛ مثلاً خانه بهداشت برای خانم‌ها جلسات درباره بهداشت محیط و آلودگی برگزار کند و اطلاعاتی بدهد». از نظر آقای سعید، ۴۹ ساله و کارمند بخشداری: «نیاز داریم یک واحدی نظیر خانه بهداشت که پیوسته در روستا حضور دارد، در روستا داشته باشیم که برنامه اصولی و جامعی برای آموزش و فرهنگ‌سازی محیط‌زیست از جمله تفکیک زباله را برای اهالی پیاده کند». مطابق با اظهارات آقای کمال، ۴۴ ساله و دهیار «سازمان‌های بیرون از روستا، کل وظایف رسیدگی به طبیعت روستا را به دهیار واگذار کردند، اما بدون هیچ امکاناتی». بی‌تفاوتی ادارات مسئول در تأمین مطالبات محدود روستاییان مانند تأمین سازه‌های مسکونی-چوبی بومیان، روستاییان را مجبور به قطع خودسرانه درختان جنگلی می‌کند. مسئولان نسبت به تجارت زمین در روستاها بی‌تفاوت هستند. بخش بزرگی از تغییر کاربری اراضی روستایی نتیجه زدوبندبازی درون سازمانی ادارات مسئول با پولداران متقاضی اراضی روستایی و تغییر کاربری است. جهاد کشاورزی در زمینه نظارت و ارائه امکانات و پشتیبانی از کشاورزان برای ممانعت از آتش‌زدن محصولات جانبی برنج مثل کاه و کلش و جمع‌آوری آن برای حمایت از تولیدات دامی ورود نمی‌کند و صرفاً بر آتش‌زدن آن‌ها و برخورد قانونی تأکید می‌کنند. به گفته محمد، ۳۹ ساله و کشاورز: «جمع‌آوری کاه و کلش در موقع خودش مقرون به صرفه نیست. به دلیل مناسب نبودن شرایط آب‌وهوایی و نداشتن امکانات لازم برای جمع‌آوری پسماند محصولات کشاورزی مانند کاه و کلش باران خورده. در فصل برداشت چون اشباع شده و پر است، کسی پیگیر بسته‌بندی و جمع‌آوری و حمل آن نیست. کشاورز می‌خواهد سریع محصول را جمع کند و ببرد. در نتیجه در مزارع سوزانده می‌شود که باعث آلودگی و مشکلات تنفسی می‌شود». در صورتی که جهاد کشاورزی می‌تواند با همکاری تعاونی‌های دامی، این محصولات را برای تغذیه زمستانه دام به بخش دامداری عرضه کند. از نظر دهیاران، مستقیماً دستورالعمل و برنامه‌های آموزشی-حفاظتی از سوی سازمان‌های مسئول رده‌بالا به دهیاران ابلاغ نمی‌شود یا خود سازمان‌ها به‌طور مستقیم وارد حوزه آموزش روستاییان نمی‌شوند: «اداره محیط‌زیست، در مدرسه برای دانش‌آموزان جلسه بگذارد، خودش فرهنگ‌سازی کند» (آقای سیاوش، ۴۳ ساله و دهیار).

مقوله پنجم: موانع اقتصادی-زیربنایی؛ شامل زیرمقوله «مدیریت ضعیف» و کدهای ۶ و ۷ است.

کد ۶ «عدم اقتناع مالی دهیاری» با تعداد فراوانی ۵۳، بر مدیریت بهینه دهیاران اثرات سوئی داشته است. دهیاری یک نهاد خودکفا است که بایستی منابع درآمدی خود را در ازای ارائه خدمات مدیریتی در درون روستا تأمین کند. دهیاری به عوارض حاصل از منابع روستایی وابسته است. مانند عوارض پرداخت جمع‌آوری زباله، عوارض حاصل از فروش اراضی که در برخی از روستاها، درآمد حاصل از این طریق (به دلایلی که در مقوله اجتماعی و ساختاری نیز ذکر شد) بسیار ناچیز است. غالباً روستاییان از قضیه خودکفابودن دهیاری بی‌اطلاعند و تمایلی به پرداخت عوارض جمع‌آوری پسماند ندارند و انتظار دریافت رایگان چنین خدماتی را دارند. بنا به اظهارات دهیاران، کمبود بودجه و

عدم تزریق بودجه مصوب به روستا، نابرابری بودجه دهیاری در مقایسه با سازمان شهرداری، باعث شده است تا مدیریت وظایف محوله به دهیاری به طور مطلوب صورت نگیرد. به عقیده دهیاران هیچ اقدامی در خلأ صورت نمی‌گیرد و تأمین اعتبارات مالی یکی از گام‌های اولیه است. عدم تأمین بودجه برای برگزاری کارگاه‌های آموزش محیط‌زیستی همگانی، باعث شده تا دهیار به طور مجدانه و پیوسته به این امر نپردازد. به گفته دهیاران، مدیریت پسماند، هزینه‌بر است. بنا به عقیده آقای آرمین، ۳۱ ساله و فعال محیط‌زیست: «ضعف تجهیزات، کمبود نیروی انسانی، کمبود بودجه، ضعف‌های قانونی باعث شده است تا دهیاری برنامه‌های بلندمدتی برای ترویج الگوهای حفاظت از طبیعت و حفظ محیط‌زیست نداشته باشد». ضمن اینکه دهیاری‌ها «پروژه‌های پایدار برای آموزش و صیانت از محیط‌زیست روستایی ندارند» (خانم ستایش، ۳۶ ساله و فعال محیط‌زیست).

کد ۷ «عدم تجهیز زیربنای روستایی» با فراوانی ۵۱ است. برخی از محدودیت‌های مدیریت دهیار به نبود یا ضعف زیرساخت‌های لازم مربوط می‌شود. مانند عدم مدیریت فاضلاب روستایی به دلیل نبود سیستم آگوی فاضلاب که به دلیل عدم تأمین اعتبار دولتی است. به عقیده آقای سعید، ۴۹ ساله و کارمند بخشرداری: «دولت هیچ‌گونه اعتباری برای کانال‌کشی فاضلاب روستایی در اختیار دهیاری‌ها قرار نمی‌دهد. همچنان در روستاها کانال‌کشی سنتی وجود دارد» که فاضلاب‌های منازل مسکونی اغلب به منابع آبی زیرزمینی نفوذ می‌کند یا به سوی رودخانه‌ها سرازیر و یا در مواقع بارندگی به سطح معابر روستایی سرریز می‌شود. آقای رضا، ۴۱ ساله، کارشناس معماری و دهیار توضیح داد که: «چون سپتینک مهندسی در فاضلاب‌های منازل مسکونی در بدو ساخت خانه، رعایت نمی‌شود، باعث شده فاضلاب‌های خانگی وارد آب‌های زیرزمینی شود». خانم نگین، ۳۵ ساله و کارمند بخشرداری اظهار داشت که: «اهالی روستاهای حاشیه رودخانه‌ها همه فاضلاب‌ها را به رودخانه وصل کردند. دهک‌های کنار رودخانه شفارود در مسیر گردشگری، فاضلاب‌ها را به رودخانه می‌ریزند». برخی از واحدهای دهیاری‌ها، نخاله‌های ساختمانی و ضایعات پروژه‌های عمرانی را در حاشیه جاده‌های جنگلی و مسیرهای کمتر تردد، رها می‌کنند که مردم مشاهده و مبادرت به همین رفتار می‌کنند. از نظر آقای عارف، ۴۳ ساله و دهیار: «اهالی روستا این موارد را می‌بینند و می‌گویند وقتی خود سازمان مسئول، کوتاهی می‌کند، چرا ما باید رعایت کنیم!» نداشتن امکانات کارخانه‌ای تبدیل زباله به کمپوست نه در روستاها و نه در منطقه، توسعه زیرساخت‌های روستایی و تأمین منابع مالی آن خارج از اختیارات دهیاری بوده، اما بر مدیریت محیط‌زیست روستایی دهیاران تأثیر گذاشته است.

مقوله ششم: موانع شناختی-فرهنگی؛ زیرمقوله‌های «فقدان تخصص مدیریت محیط‌زیستی»، «ضعف فرهنگ محیط‌زیستی» و کدهای ۸ تا ۱۰ را شامل می‌شود.

کد ۸ «نداشتن سواد محیط‌زیستی» با فراوانی ۴۳ به نداشتن تخصص لازم و عملکرد ضعیف دهیاران در زمینه مدیریت محیط‌زیست روستایی اشاره دارد. دهیاران لزوماً سواد محیط‌زیستی ندارند و در معرض آموزش و پرورش محیط‌زیستی نبوده‌اند و در حیطه آموزش و فعالیت‌های محیط‌زیستی برای روستاییان، فاقد توجه علمی در اطلاع‌رسانی و مجاب کردن آن‌ها هستند یا از مهارت‌ها و ابتکارات لازم برای حفظ منابع طبیعی روستاهای حوزه استحفاظی خود برخوردار نیستند؛ برای مثال، آقای رضا، دهیار و دارنده مدرک معماری می‌گوید: «وقتی که محیط‌زیست نخواندم چطور بروم مدیریت زباله را انجام دهم». همه دهیاران نیز دغدغه محیط‌زیستی ندارند، به همین دلیل بر آموزش روستاییان در عمل، پافشاری نمی‌کنند. بعضی از دهیاران به فکر توسعه فیزیکی کالبدی روستا هستند. دهیاری در حیطه وظیفه اصلی، یعنی مدیریت پسماند روستایی موفق نبوده است. «دهیاری نباید

وارد بحث جمع‌آوری زباله‌های روستایی می‌شد، چون باعث شد حجم عظیمی از زباله‌ها در روستا انباشته و رها شود» (اظهارات آقای بهمن، ۳۵ ساله و کشاورز، فعال محیط‌زیست). از نظر آقای مسعود، ۵۸ ساله، معلم بازنشسته و طبیعت‌گرد: «ورود دهیاری و تمرکز بر پسماند روستایی اشتباه بود، چون بستر لازم، آماده نبود. آگاهی هم نبود». از نظر کارمندان بخشرداری در شرایطی که زمینه‌های لازم برای ورود دهیاری به جمع‌آوری زباله‌ها در سطح روستا مهیا نبود، نه تنها دهیاری شکست خورد، بلکه موجب ایجاد و افزایش توقع و انتظارات روستاییان از دهیاری نیز شده است.

کد ۹ «عدم تمرکز بر شناسایی بنیادی مشکلات محیط‌زیستی» با فراوانی ۴۱ است. آموزش محیط‌زیستی روستاییان براساس اولویت مسائل روستایی است که معضل پسماند در درجه اول قرار دارد؛ اما تلاش برای آموزش و فرهنگ‌سازی بدون ایجاد بسترهای لازم و آگاهی‌های توجیه‌کننده، نتایج مطلوب را در پی نداشته است. در اینجا چند نکته شایان ذکر است: اینکه مدیریت پسماند به‌عنوان وظیفه اصلی که دهیاران بیان داشتند در اولویت آن‌ها قرار دارد، اولاً این رده اولویتی، ابلاغی بوده است؛ یعنی سازمان‌های رده‌بالا، دهیاری را مسئول آن دانسته‌اند، اما در عمل معضل حجم عظیم زباله در روستا را حل نکرد. دوماً تمرکز ناموفق بر آموزش تفکیک زباله از مبدأ (عمدتاً بانوان خانه‌دار روستایی) و عدم توجه به آموزش سایر رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست، نه معضل پسماند و زباله را حل کرده است و نه به افزایش آگاهی روستاییان منجر شد؛ چون در برخی از روستاها مانند روستای لطین یا روستای چاخ، نه زباله که قاچاق چوب، مهم‌ترین معضل تخریب طبیعت است. دهیاران به‌صراحت بیان کردند که «برخی از فعالیت‌ها، صرفاً یک حالت الگویی دارد که برای مردم صورت می‌گیرد؛ مانند پاکسازی حاشیه خیابان اصلی از زباله در آستانه نوروز» (بخشی از پاسخ به سؤال اثرات فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری چیست؟) اما در واقعیت، این رفتارهای نمایشی، نریختن زباله را ترویج داده است. کد ۱۰ «نداشتن پشتوانه رسانه‌ای» با فراوانی ۳۴ حاکی از آن است که دهیاری از حمایت رسانه‌ها برای پیشبرد مطلوب فعالیت‌های مدیریت منابع روستایی برخوردار نیستند. رسانه‌ها به‌ویژه در سطح استانی و رسانه‌های بومی فعال در فضاهای مجازی، مسائل محیط‌زیستی روستاهای منطقه را بازتاب نمی‌دهند. درواقع، برنامه‌ای جامع و صریح در زمینه آگاه‌سازی و فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی از سوی رسانه‌ها تدوین نشده است: «مستندسازی درباره منطقه آلوده یا ضرورت حفظ محیط‌زیست ناچیز است» (نظر خانم راحله، ۴۰ ساله و دهیار) یا بنا به گفته آقای عارف، ۴۳ ساله و دهیار: «تلویزیون هیچ توضیحی درباره تخریب و آلودگی محیط‌زیست نشان نمی‌دهد. کی شده برنامه‌ای تهیه کند؟ یک فیلم بسازد؟ بحث زباله را مطرح کند؟ آسیب تخریب جنگل را توضیح دهد... هیچ برنامه‌ای در این مورد در رسانه‌ها نیست!»

در پاسخ به پرسش: «آیا دهیاری در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان موفق بوده است؟» مطالب ذکر شده نشان می‌دهد که دهیاری به‌عنوان یک نهاد مدیریت محلی در سطح روستاها در توسعه فرهنگ محیط‌زیستی روستاییان به دلایل محدودیت‌های ساختاری و مدیریتی موفق نبوده است. به‌طور کلی، در راستای پاسخ به سؤالات تحقیق، شش مقوله عمده، هشت زیرمقوله و ۱۰ کد استخراجی از یافته‌ها (جدول ۴) بیان می‌کنند که سازمان دهیاری به دلایل چالش‌های متعددی که شرح آن رفت، در سطح روستاها فرهنگ رفتاری حفاظت از طبیعت را آموزش و ترویج داده است. در نتیجه در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان موفق نبوده است.

جدول ۴: عدم موفقیت و موانع سازمان دهیاری در زمینه فرهنگ سازی محیط زیستی روستاییان

مقوله	زیرمقوله	کد	فراوانی
موانع اجتماعی	- چالش‌های ساماندهی کالبد روستا - مدیریت ناموفق پسماند - عملکرد ناکارآمد	۱- شرایط درون جامعه روستایی	۶۳
		۲- نبود امنیت شغلی دهیاران و کمبود نیروی متخصص	۳۲
موقعیت جغرافیایی روستاها		۳- پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی	۵۹
موانع ساختاری	- محدودیت قدرت اجرایی	۴- فعالیت‌های وظیفی	۳۹
موانع سازمانی	- ضعف مدیریتی مدیران غیربومی در رأس	۵- مدیریت ضعیف سازمان‌های اجرایی خارج از روستا	۵۶
موانع اقتصادی-زیربنایی	- مدیریت ضعیف	۶- عدم اقناع مالی دهیاری	۵۳
		۷- عدم تجهیز زیربنای روستایی	۵۱
موانع شناختی-فرهنگی	- فقدان تخصص مدیریت محیط زیستی - ضعف فرهنگ محیط زیستی	۸- نداشتن سواد محیط زیستی	۴۳
		۹- عدم تمرکز بر شناسایی بنیادی مشکلات محیط زیستی	۴۱
		۱۰- نداشتن پشتوانه رسانه‌ای	۳۴
۶	۸	۱۰	جمع

مأخذ، یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

همچنین، تأثیرگذارترین عوامل در عدم موفقیت دهیاری‌ها، برحسب تعداد فراوانی هر کدام از کدهای وابسته به مقولات عبارت‌اند از: شرایط درونی جامعه روستایی (با فراوانی ۶۳)، پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی (با فراوانی ۵۹)، مدیریت ضعیف سازمان‌های اجرایی خارج از روستا (با فراوانی ۵۶)، عدم اقناع مالی دهیاری (با فراوانی ۵۳) و عدم تجهیز زیربنای روستایی (با فراوانی ۵۱) که به ترتیب جزو مقولات موانع اجتماعی، موقعیت جغرافیایی روستاها، موانع سازمانی و موانع اقتصادی-زیربنایی هستند.

بحث

بنا بر نظریه اینگلهارت، کارگرانی در سطح اجتماعی- محلی، فرصت‌های ایجاد و ارتقای الگوهای فرهنگ رفتاری حفظ محیط زیست را دارند؛ اما در واقعیت جامعه روستایی، مشاهده شد که دهیاری، این خرده‌سازمان مدیریتی با محدودیت‌های ساختاری، شغلی، اجرایی و مانند آن مواجه است. درواقع، عملکرد دهیاری در ایجاد و ارتقای فرهنگ رفتاری حفاظتی به دلایلی که تشریح شد، مطلوب نبوده است که تحقیقات پیشین نیز تأییدی بر کلیت این موضوع است. همانند تحقیق اکبرپور و همکاران (۱۴۰۱) تمرکز عمده دهیاری بر مدیریت پسماند، ناموفق بوده و با چالش‌های مالی- مشارکتی مواجه است؛ این تحقیق، مطالعه مشفق‌نژادی و همکاران (۱۳۹۹) و بای (۱۳۹۹) قنبری و نادریان‌فر (۱۳۹۷) برقی و همکاران (۱۳۹۷)، سیلوا و همکاران (۲۰۱۹؛ ۲۰۲۱) و پانیا و همکاران (۲۰۱۸) مینی بر عدم موفقیت دهیاری در توسعه شرایط پایداری محیط زیستی را به دلایل چالش‌های متعدد مدیریتی تأیید می‌کند؛ همسو با تحقیقات شوکتی‌آقمانی و سواری (۱۳۹۹)، کبیری و ولایی (۱۳۹۸)، نادری‌مهدی (۱۳۹۴)، مرادی و آگهی (۱۳۹۳) و سیلوا و همکاران (۲۰۱۹) دهیاری با چالش‌های مختلفی در مدیریت نوین روستایی از جمله حفاظت محیط طبیعی آن مواجه است که به‌طورکلی عملکرد مدیریت محیط زیست دهیاری به دلایل ساختاری، مالی، اجرایی، نظارتی، مشارکتی و دانشی و نظایر آن با موانع جدی مواجه است. درنهایت، همسو با مطالعات قربانی و همکاران (۱۴۰۲)، نصیری‌لاکه و همکاران (۱۴۰۰) و آلپنبرگ و ونوک-پل (۲۰۲۲) مدیریت منابع محیط زیستی در سطح محلی، نیازمند یکپارچگی ساختاری-اجرایی سازمان‌های مرتبط است و توسعه فرهنگ رفتاری و مسئولیت‌پذیری روستاییان نیازمند شناسایی و مرتفع کردن چالش‌های خاص این جامعه است.

در مناطق روستایی این بررسی، دهیاری به‌عنوان مدیر اجرایی در ایجاد فرهنگ زمینه‌ساز، ناکارآمد بوده که مجموعه محدودیت‌های منابع اقتصادی، منابع اجتماعی و منابع اطلاعاتی محوریت فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی آن را تحت‌تأثیر قرار داده است. دهیاری از منابع مالی لازم و کافی برای انجام فعالیت‌ها و آموزش‌های محیط‌زیستی برخوردار نیست و در جهت همگانی‌سازی رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست، با کمبود بودجه و عدم دریافت تسهیلات مالی مواجه است. تلاش دهیاری برای جلب مشارکت همهٔ اقشار روستایی در فعالیت‌های محیط‌زیستی، به نتیجهٔ مطلوب در راستای ارتقای رفتارهای حفظ محیط‌زیست و حفظ منابع طبیعی نرسیده است. این کارگزاران، فاقد اطلاعات و آموزه‌های فرهنگ ترویج رفتارهای حفظ محیط‌زیست در بین عموم روستاییان هستند. از قرار معلوم منابع اطلاعاتی آن‌ها همان‌گونه که در سخنانشان تصریح شد، عمدتاً در زمینهٔ نوع و مکان تخریب و علل احتمالی آن است. عملاً مسئولیت‌های محیط‌زیستی دهیاری در جمع‌آوری زباله‌های روستایی دیده می‌شود. برای دهیاری‌ها، زباله و پسماند معضل اصلی است؛ اما تخریب محیط‌زیست همهٔ روستاها، فقط در اثر زباله نیست و هم‌اکنون در همهٔ روستاها، زباله، معضل اصلی نیست؛ بلکه فعالیت‌های مخربی چون قاچاق چوب به اقتضای شرایط طبیعی روستا، بیشتر از همه مخرب طبیعت روستا بوده است. توجه ویژهٔ دهیاری‌ها به امور آبادانی و عمرانی فیزیکی و نه رفع‌کردن مسائل رو به افزایش محیط‌زیست روستایی است. محدودیت قدرت تصمیم‌گیری و اجرایی دهیاری باعث شده بر عمده‌ترین وظایف خود متمرکز شوند؛ برای مثال، دهیاری اختیارات و امکانات لازم را برای اجرایی‌کردن طرح‌های ندارند. روستاییان، عمدتاً دهیار را مسئول مطالبات خود می‌دانند. دهیاری، قدرتی بر انتقال جایگاه‌های دفع زباله ندارد و اهل محل ناراضی از معضل سایت‌های زباله در روستاهای خود شکوه به آن می‌برند. در چنین شرایطی، روستاییان از آموزش و طرح‌های محیط‌زیستی دهیاران از جمله تفکیک زباله، غالباً استقبال نمی‌کنند. همچنین، دهیاران قدرت ممانعت از برداشت منابع روستایی توسط پیمانکاران وابسته به دولت را ندارند. به گفتهٔ دهیاران، مدیریت بهره‌برداری از منابع طبیعی لزوماً و کاملاً در اختیار مدیران روستایی نیست؛ اما وظیفهٔ نگهداری را بر عهدهٔ آنان گذاشته‌اند. در واقع، شاهد تناقض قدرت اجرایی در حفاظت از محیط‌زیست هستیم. از یک طرف، مدیریت محلی، مسئول شناخته می‌شوند، اما قدرت اجرایی کمتری دارند. از طرف دیگر، سازمان‌های خارج از روستا، مسئولیت رسیدگی به وضعیت محیط‌زیست روستاها را بر عهدهٔ مدیران محلی در رأس آن دهیار گذاشته‌اند. فعالیت‌های آموزشی دهیاری‌ها غالباً بر آموزش تفکیک زباله از مبدأ، آن هم با تمرکز بر زنان روستایی است. این موضوع، نشان از جنسیتی‌بودن آلودگی و تخریب دارد و نگاه جنسیتی نسبت به تخریب وجود دارد. دهیاران تصریح کردند که چون زنان به‌طور مستقیم با قضیهٔ تولید زباله به‌واسطهٔ کارهای آشپزخانه و خانه‌داری مرتبط هستند و تولید زباله عمدتاً از سوی چنین اقداماتی صورت می‌گیرد؛ بنابراین آموزش زنان در حیطة زباله از اولویت برخوردار است و قاچاق چوب، زمین‌خواری و مانند آن، مردانه است؛ اما فقط این زنان نیستند که زباله تولید می‌کنند، بلکه سبک مصرف‌گرایی متأثر از شرایط تولیدات صنعتی ناسازگار با طبیعت نیز است و همچنین، تخریب طبیعت هم صرفاً با حجم انبوهی از زباله صورت نمی‌گیرد و زباله تنها بخشی از تخریب است. رفتارهای مخربی نظیر برداشت بی‌رویهٔ شن از سواحل دریا و رودخانه‌ها، قطع درختان، تصرف اراضی طبیعی و... بیشتر از سوی مردان انجام می‌شود. سوی معضل زباله، پس رفتارهای زباله‌پراکنی و نخاله‌ریزی در سطح مسیرها و فضای روستایی که از سوی سایرین از جمله گردشگران نیز رخ می‌دهد، بدون اقدامی، همچنان ادامه دارد که دهیاری با توجه به شرایط سازمانی خود، قادر به ترویج و همگانی‌سازی و فرهنگ‌سازی نیستند. به عبارت دیگر، فعالیت‌های محیط‌زیستی دهیاری، محدود و مقطعی و مشارکت آن‌ها، شعاری و نمادین است و برنامه‌های آموزش تفکیک زباله از مبدأ تداوم ندارد. به نظر دهیاری، نهادهای دولتی بستر لازم برای آموزش و حل مشکلات محیط‌زیستی را فراهم نمی‌کنند. بدین ترتیب، دهیاری، در شرایطی که قاچاق چوب زیاد است، منابع به‌شدت در حال تخریب‌اند، زمین‌های زراعی پیوسته تغییر کاربری می‌یابد و سازمان‌ها، نظارت جامع ندارند، فاقد عملکرد مطلوب

در جهت رفع کردن مشکلات محیط‌زیستی چه براساس شناسایی مشکلات در وهله اول و چه به لحاظ آموزش‌های فرهنگی هستند. شرایط درون جامعه روستایی، نابسامانی وضعیت معیشتی روستاییان، شرایط اقتصادی و شرایط زندگی روستاییان بر روند کار دهیاری اثر گذاشته است و در نهایت، کاهش توان‌افزایی و بهبود عملکرد محیط‌زیستی آن را به دنبال داشته است. به طور خلاصه، در این تحقیق کیفی، بنا بر ماهیت روش‌شناختی و شیوه تحلیل داده‌ها براساس تحلیل محتوای کیفی قیاسی جهت‌دار، رویکرد قیاسی متکی به نظریه از قبل موجود نمایان است. مفهوم تعدیلی فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی، به صورت چارچوب مفهومی از مفهوم فرهنگ زمینه‌ساز نظریه ارزش‌های مادی/ فرامادی اقتباس شد. همچنین، چون هدف ما نظریه‌آزمایی نبوده، به جای فرضیه‌سازی، با طرح پرسش‌های پژوهش با هدف بررسی فعالیت‌های فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی دهیاری، فرایند کار پیش برده شد و شیوه جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به صورت حرکت از قیاس به سوی استقرا در تحلیل و تشریح داده‌های جمع‌آوری شده بوده است. یافته‌ها، علاوه بر اینکه اقدامات کاربردی سازمان دهیاری در زمینه محیط طبیعی و کالبدی به منظور بهبود وضعیت محیط‌زیستی روستاهای مورد تحقیق را نشان می‌دهد، به چالش‌های پیش‌روی سازمان مزبور در راستای ایجاد زمینه‌های فرهنگی حفظ محیط‌زیست در بین روستاییان نیز اشاره دارد.

نتیجه

به طور کلی، نتایج این بررسی نشان داد که حیطة فعالیت دهیاری متمرکز بر پسماند است. آموزش، محدود به تفکیک زباله از مبدأ است و مشارکت روستاییان در این زمینه نیز ناچیز بوده است. فعالیت‌های محدود دهیاری لزوماً به فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی منجر نشده است، زیرا در این سازمان محلی، تمرکزگرایی وظایفی در قالب دیوان‌سالاری و شرح وظایف، مشهود است. ورود این سازمان موجب بالا رفتن توقع روستاییان از آن شده است که برای حل هر مشکلی این دولت است که باید ورود کند. چون منابع در اختیار دولت است و نظایر آن. این امر بیانگر بی‌اعتمادی و نبود روحیه جمعی مشارکت برای حفظ طبیعت در بین عموم روستاییان است. در مجموع، یافته‌های این بررسی حاکی از آن است که در مناطق روستایی مورد مطالعه، دهیاری در زمینه فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی روستاییان موفق نبوده‌اند. در نتیجه، گزاره نظری حاصل از مجموع این یافته‌ها بدین شکل تدوین می‌شود:

«در نواحی روستایی، مجموعه موانع اجتماعی-ساختاری؛ سازمانی، اقتصادی-زیربنایی و شناختی-فرهنگی به انضمام موقعیت جغرافیایی روستاها به عنوان چالش‌های عمده نهاد دهیاری برای ارتقای فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست شناخته می‌شوند؛ بنابراین، در سطح مدیریت محلی، فقدان نظام مدیریتی یکپارچه و پایدار در عرصه ارتقای فرهنگ رفتاری حفاظت از محیط‌زیست، امری اجتماعی است.» در جهت ارتقای کارآمدی سازمان دهیاری در حوزه حفاظت از محیط‌زیست موارد فوق پیشنهاد می‌شود: در وظایف دهیاری، کلیت فرهنگ‌سازی در حوزه محیط‌زیست تصریح شود. بهره‌گیری از ظرفیت‌های دهیاری برای ایجاد فرهنگ پایدار مستلزم تجهیز این سازمان به منابع مالی-آموزشی است. حضور کارشناسان آموزش محیط‌زیست در هر سازمان دهیاری مورد نیاز است. لازم است در امر ترویج فرهنگ رفتار حفاظتی در بین روستاییان، سایر سازمان‌ها چه در سطح محلی و چه در بیرون از روستا و همچنین رسانه‌ها با دهیاری همکاری مستمر داشته باشند تا در نهایت مشارکت روستاییان جلب شود و الگوهای فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست ارتقا یابد.

یادآوری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری سونا حبیبی، رشته جامعه‌شناسی، گرایش بررسی مسایل اجتماعی ایران، دانشگاه مازندران با عنوان «تبیین جامعه‌شناختی رفتارهای محیط‌زیستی در استان گیلان (مطالعه موردی: آبادی‌های غرب گیلان)» و تحت راهنمایی دکتر صادق صالحی می‌باشد.

منابع

- ابوالمعالی، خدیجه (۱۳۹۱). پژوهش کیفی از نظریه تا عمل، تهران. نشر علم.
<https://www.gisoom.com/book/1824531>
- ازکیا، مصطفی؛ رشید احمدرش؛ کامبیز پارتازیان (۱۳۹۶). روش‌های پژوهش کیفی از نظریه تا عمل، جلد دوم. چاپ اول. تهران. انتشارات کیهان.
[https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-\(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84\)_31290](https://www.agahbookshop.com/%D8%B1%D9%88%D8%B4%E2%80%8C%D9%87%D8%A7%D9%8A-%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D9%83%D9%8A%D9%81%D9%8A-2-(%D8%A7%D8%B2-%D9%86%D8%B8%D8%B1%D9%8A%D9%87-%D8%AA%D8%A7-%D8%B9%D9%85%D9%84)_31290)
- اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها (۱۳۸۰). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
https://rc.majlis.ir/fa/law/print_version/121720
- افشارکبیری، افشار؛ محمد ولانی (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل چالش‌های مدیریت نوین روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان میان‌دوآب، روستا و توسعه. دوره ۲۲. شماره ۳. صفحات ۹۴-۶۹.
 Doi: 10.30490/rvt.2020.262968.1009
- اکبرپور، محمد؛ امیر امیری؛ سمیه عظیمی (۱۴۰۱). تحلیل مدیریت پسماند روستایی با استفاده از تحلیل مدل ساختاری (مطالعه موردی دهستان ماهیدشت کرمانشاه)، راهبردهای توسعه روستایی. دوره ۹. شماره ۱. صفحات ۱۴۰-۱۲۳.
<https://doi.org/10.22048/rdsj.2022.282453.1933>
- ایمانی‌جاجرمی، حسین؛ مجید عبداللهی (۱۳۸۸). بررسی تحولات مدیریت روستایی در ایران از مشروطیت تا زمان حاضر، راهبرد. دوره ۱۸. شماره ۵۲. صفحات ۲۴۴-۲۲۱.
<https://www.magiran.com/paper/690176>
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۱). فرهنگ و دموکراسی، ترجمه علی مرتضویان، فصلنامه ارغنون. شماره ۲۰. صفحات ۱۱۶-۹۳.
<https://www.noormags.ir/view/fa/magazine/number/514>
- اینگلهارت، رونالد؛ کریستین ولزل (۱۳۹۴). نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی، ترجمه یعقوب احمدی. چاپ دوم. تهران. انتشارات کویر.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۹۵). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر. چاپ هفتم. تهران. انتشارات کویر.
<https://www.gisoom.com/book/11279290/>
- بای، مریم (۱۳۹۹). نقش مدیریت روستایی در توسعه با تاکید بر نقش دهیاری‌ها، پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی. معماری و شهرسازی، دوره ۳. شماره ۲۸. صفحات ۶۱-۳۹.
<http://dl.pantajournals.ir/uploads/pdf/202124112317497.pdf>
- ببی، ارل (۱۳۹۷). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه رضا فاضل. جلد اول. چاپ دوازدهم. تهران. انتشارات سمت.
<https://www.gisoom.com/book/11249293/>
- برقی، حمید؛ محسن شایان؛ اکرم جلائی؛ سعیده رشیدی (۱۳۹۷). ارزیابی نقش دهیاری‌ها در فرآیند توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: دهستان گلاب شهرستان کاشان)، اندیشه جغرافیایی. دوره ۱۰. شماره ۱۹. صفحات ۱۲۳-۱۰۳.
https://geonot.znu.ac.ir/article_33612_8bb9fda39a5a1e02024591b5716038bb.pdf
- بلیکی، نورمن (۱۳۹۷). طراحی پژوهش‌های اجتماعی، ترجمه حسن چاوشیان. چاپ دوازدهم. تهران. نشر نی.
<https://www.gisoom.com/book/11222073>
- پیردقایی، فاطمه (۱۳۸۸). تحلیل محتوای کمی و کیفی، پیام پژوهش. دوره ۹. شماره ۱۰۱. صفحات ۳۰-۲۷.
<https://sid.ir/paper/483643/fa>

حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۳۹۹). تبیین محیط‌زیست‌گرایی و مدل تعدیلی نظریه ارزش‌های فرامادی، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی. دوره ۲۷. شماره ۲. صفحات ۲۵۳-۲۲۵.

[Doi: 10.22059/jsr.2021.81424](https://doi.org/10.22059/jsr.2021.81424)

حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۴۰۰). شناخت مسایل و زمینه‌های بروز مشکلات محیط‌زیستی: کاربرد نظریه داده‌بنیاد در مناطق روستایی غرب گیلان، فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی. سال ۳. شماره ۴. صفحات ۸۶-۷۳.

[Doi: 10.52547/SDGE.3.4.73](https://doi.org/10.52547/SDGE.3.4.73)

حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۴۰۱). موانع پایداری محیط زیست روستایی با تأکید بر زمینه‌های اقتصادی در روستاهای طوالش، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال ۱۱. شماره ۴. صفحات ۷۶-۴۷.

[DOR: 20.1001.1.23222131.1401.11.42.3.2](https://doi.org/20.1001.1.23222131.1401.11.42.3.2)

حبیبی، سونا؛ صادق صالحی (۱۴۰۲). روستائیان و رفتارهای محیط‌زیستی (مطالعه‌ای کیفی در باب چگونگی وضعیت جامعه‌پذیری محیط‌زیستی در روستاهای غرب گیلان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. دوره ۱۴. شماره ۲. صفحات ۲۸۵-۲۶۴.

<http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2023.92916>

حسینی، محمد؛ فاطمه وجدانی (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر تربیت اخلاقی، فصلنامه تربیت اسلامی. سال ۱۲. شماره ۲۵. صفحات ۵۴-۲۹.

[Doi: 10.30471/edu.2017.1344](https://doi.org/10.30471/edu.2017.1344)

دلور، علی (۱۳۸۹). روش‌شناسی کیفی، فصلنامه راهبرد، سال ۱۹. شماره ۵۴. صفحات ۳۲۹-۳۰۷.

https://rahbord.csr.ir/article_124370_8ab6388f56116443e1b7ecba8035b5dd.pdf

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، معاونت آمار و اطلاعات، آمارنامه سال ۱۳۹۷. جدول ۶-۲ جمعیت آبادی‌های دارای سکنه بر حسب طبقه‌بندی جمعیت و شهرستان براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵.

<https://sdimpogl.ir/%D8%A2%D9%85%D9%80%D8%A7%D8%B1%D9%86%D9%80%D8%A7%D9%85%D9%87-%D8%B3%D8%A7%D9%84-1397/>

<https://sdb.mpogl.ir/statistic/public?id=5da835f309e7b32a97776a72>

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، معاونت آمار و اطلاعات، نقشه و اطلاعات مکانی و استان گیلان. تاریخ دسترسی ۱۴۰۳/۰۲/۱۸

<https://sdimpogl.ir/%d9%86%d9%82%d8%b4%d9%87-%da%af%db%8c%d9%84%d8%a7%d9%86/>

شوکتی‌آقمانی، محمد؛ مسلم سواری (۱۳۹۹). بررسی چالش‌های دهیاران در مدیریت نوین روستایی (مورد مطالعه: دهیاران شهرستان اسکو از توابع استان آذربایجان شرقی)، فصلنامه مدیریت شهری و روستایی. شماره ۵۸. صفحات ۱۳۰-۱۱۳.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1690090>

شیری، طهمورث؛ ندا عظیمی (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای تحلیل محتوای کیفی و روش هرمنوتیک، نشریه مطالعات جامعه‌شناسی. سال ۴. شماره ۱۵. صفحات ۹۹-۷۹.

<https://www.sid.ir/paper/222671/fa>

صالحی، صادق؛ سونا حبیبی؛ احمد رضایی؛ علی‌اصغر فیروزجائیان (۱۴۰۰). تحلیل عوامل و زمینه‌های اجتماعی- فرهنگی شکل‌گیری مشکلات محیط‌زیستی: کاربرد نظریه داده بنیاد (مطالعه موردی: مناطق روستایی طوالش)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. دوره ۱۲. شماره ۳. صفحات ۵۵۱-۵۳۶.

<http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2021.318572.1613>

- عادل مهربان، مرضیه (۱۳۹۵). مروری بر تحلیل محتوای کیفی و کاربرد آن در پژوهش، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.
<https://www.gisoom.com/book/11221280>
 عباسزاده، محمد (۱۳۹۱). تأملی بر اعتبار و پایایی در تحقیقات کیفی، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی. سال ۲۳. شماره ۱. صفحات ۳۴-۱۹.
- Doi: 20.1001.1.20085745.1391.23.1.2.5
- عطایی، سیاوش؛ حسن افراخته؛ حسین توکلی کجانی (۱۳۹۹). جایگاه مدیریت نوین روستایی در تحولات اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی (مورد مطالعه: بخش کهریزک)، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی. جلد ۷. شماره ۴. صفحات ۴۳۱-۴۱۵.
- <https://doi.org/10.22048/rdsj.2021.264673.1902>
- فلیک، اوه (۱۳۹۹). درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی. چاپ یازدهم. تهران. نشر نی.
<https://nashreny.com/product/%D8%AF%D8%B1%D8%A2%D9%85%D8%AF%DB%8C-%D8%A8%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D9%82%DB%8C%D9%82-%DA%A9%DB%8C%D9%81%DB%8C/>
- قربانی، معصومه؛ علیرضا دربان آستانه؛ محمدرضا رضوانی (۱۴۰۲). مرور نظام‌مند تحلیل چارچوب یکپارچه مدیریت محلی در روستاهای پیراشهری (سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۰)، پژوهش‌های روستایی. انتشار آنلاین. ۸ تیر ۱۴۰۲.
- Doi: 10.22059/jrur.2023.92920
- قنبری؛ سیروس؛ مهدی نادریان فر (۱۳۹۷). ارزیابی عملکرد دهیاران در پایداری محیطی روستاها (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان نیمروز)، نشریه جغرافیا و پایداری محیط. سال ۸. شماره ۲۷. صفحات ۴۵-۳۱.
- https://ges.razi.ac.ir/article_916_7673cd723fc6277e47c1ca3c82ebe776.pdf
- محسنی‌تبریزی، علیرضا؛ علی سلیمی (۱۳۹۱). تحلیل محتوای کیفی قیاسی و بهره‌گیری از آموزه‌های اسلام در علوم اجتماعی، فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی. سال ۱۸. شماره ۷۲. صفحات ۱۵۹-۱۳۵.
- <https://ensani.ir/file/download/article/20140201152225-9897-90.pdf>
- مرادی، خدیجه؛ حسین آگهی (۱۳۹۳). واکاوی چالش‌های مدیریت روستایی با رویکرد کیفی تئوری بنیانی، نشریه جغرافیا و توسعه. دوره ۱۲. شماره ۳۴. صفحات ۱۸۱-۱۶۷.
- Doi: 10.22111/gdij.2014.1440
- مشفق‌نژادی، عنایت‌اله؛ افشین حکمتی‌اصل؛ محمدصادق بهارلویی (۱۳۹۹). واکاوی عملکرد دهیاری‌ها در راستای بهبود کیفیت محیطی روستاییان (مطالعه موردی: دهستان سررود جنوبی)، فصلنامه مهندسی جغرافیایی سرزمین. دوره ۴. شماره ۷. صفحات ۶۹-۵۶.
- doi: JGET-2001-1145(R1)
- میرمحمدتبار، سید احمد؛ محمدمظلوم خراسانی؛ محسن نوغانی؛ علی سیلانیان‌طوسی (۱۳۹۶). تأثیر یادگیری اجتماعی بر رفتارهای مخرب محیط‌زیست در کشاورزان با تأکید بر نقش آموزش‌های ترویجی، فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی. سال ۱۰. شماره ۴. صفحات ۷۸-۶۷.
- https://jaeer.srbiau.ac.ir/article_11677_a43114b1631c77751870e74a62fd9863.pdf
- نادری‌مهدیی، کریم (۱۳۹۴). واکاوی عوامل بازدارنده مدیریت نوین روستایی در استان همدان، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. دوره ۶. شماره ۱. صفحات ۲۰۸-۱۸۷.
- Doi: 10.22059/jrur.2015.54237
- نصیری‌لاکه، محمد؛ نصراله مولایی‌هشجین؛ عیسی پوررمضان (۱۴۰۰). نقش مدیریت روستایی در توسعه اقتصادی-اجتماعی روستاهای ناحیه مرکزی استان گیلان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال ۱۰. شماره ۱. صفحات ۱۱۰-۹۱.
- DOR: 20.1001.1.23222131.1400.10.35.4.2

References

- AGENDA 21 (1992). United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro. Brazil, 1992. United Nations Sustainable Development.
<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>
- Alpenberg, J. and Wnuk-Pel, T (2022). Environmental performance measurement in a Swedish municipality Motives and stages. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 370(3): 133502, 1-11.
 DOI:10.1016/j.jclepro.2022.133502
- Anand, S.V (2013). Global Environmental Issues. *Open Access Scientific Reports*,2(2): 1-9.
<http://dx.doi.org/10.4172/scientificreports.632>
- Clayton, D.B. and Bass, S (2002). *Sustainable Development Strategies: A Resource Book Organisation for Economic Co operation and Development, Paris and United Nations Development Programme, New York, Earthscan Publications Ltd.*
<http://ir.harambeeuniversity.edu.et/bitstream/handle/123456789/639/Sustainable%20Development%20Strategi%20es.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Inglehart, R (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics.* Princeton, NJ: Princeton University Press.
[https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1063009)
- Inglehart, R (2000). Globalization and Postmodern Values. *The Washington Quarterly*, 23, 215- 228.
<https://www.uv.es/~genomica/spa/inves/Inglehart.pdf>
- Inglehart, R.F.; Ponarin, E. and Inglehart, R.C (2017). Cultural Change, Slow and Fast: The Distinctive Trajectory of Norms Governing Gender Equality and Sexual Orientation, *Social Forces*, 95(4): 1313-1340.
 DOI:10.1093/sf/sox008
- Krajhanzl, J (2010). Environmental and Pro-environmental behaviors. In *School and Health, Health Education: International Experiences.* Publisher: Masarykova univerzita, MSD. BrnoEditors: Evžen Řehulka, 21,251-274.
https://www.researchgate.net/publication/265508352_Environmental_and_Pro-environmental_Behavior
- Panya, N.; Poboon, Ch.; Phoochinda, W. and Teungfung, R (2018). The performance of the environmental management of local governments in Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39: 33-41.
<https://doi.org/10.1016/j.kjss.2017.03.001>
- Poria, Y.; Reichel, A. and Brandt, Y (2011). Dimensions of Hotel Experience of People With Disabilities: An exploratory Study. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23(5): 571-591.
 DOI:10.1108/09596111111143340
- Silva, B.E.; Azevedo-Ramos, C.and Farias, H.A (2021). Municipal environmental management and regional conservation in eastern Amazon: perceived performance by public agents in the Pará state, Brazil. *Sustainability in Debate - Brasília*, 12(3): 254-268.
 doi:10.18472/SustDeb.v12n1.2021.39267
- Silva, B.E.; Azevedo-Ramos, C. and Farias, H.A (2019). The impact of decentralization policies: the environmental performance applied to municipalities of the Amazon. *Desenvolv. Meio Ambiente*,V.51, 202-223.
 DOI:10.5380/dma.v51i0.61705
- United Nations (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.* Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, 135.
https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Resolution_A_RES_70_1_EN.pdf